

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Sotsiaaltöö korralduse osakond

Leila Mikk

**ASENDUSKODUS KASVAVATE LASTE
HUVITEGEVUSE JA VABA AJA VEETMISE
VÕIMALUSTEST KAHE ASENDUSKODU NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Anne Rähn

Pärnu 2014

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade last mõjutavatest teguritest asenduskodus	7
1.1. Heaoluteooriad lapse heaolu seisukohast.....	7
1.2. Võrgustikutöö tähtsusest lapse arengule	11
1.3. Lapse kasvukeskkond ja selle mõjud lapse arengule	14
1.4. Vaba aja tähendus ja selle tähtsus lapsele	16
1.5. Vaba aja ja huvitegevuse veetmise võimalused ja kohad Valga linnas ja Taheva vallas.....	18
2. Asendushoolduse korraldus Eestis	21
2.1. Asendushooldus, selle tunnused ja vormid	21
2.2. Asenduskoduteenusele õigustatud laps ja teenuse korraldamine.....	23
2.3. Asenduskoduteenusel olev erivajadustega laps	25
2.4. Last kaitsvad õigusaktid.....	29
3. Uurimus asenduskodus kasvavate laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalustest	34
3.1. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	34
3.2. Uurimise läbiviimine ja valim.....	35
3.3. Valga Lastekodu Kurepesa ajalugu ja kliendid.....	36
3.4. SA Taheva Sanatooriumi asenduskodu ajalugu ja kliendid.....	38
3.5. Uurimisandmete tulemused ja analüüs.....	40
3.5.1. Küsimused noorele: osalemine huvialaringides.....	40
3.5.2. Küsimused noorele: tegevused vaba aja sisustamiseks.....	46
3.5.3. Küsimused asenduskodu töötajale, juhatajale.....	53
3.6. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	56
Kokkuvõte	62

Viidatud allikad.....	65
Lisad.....	70
Lisa 1. Küsimused noorele: osalemine huvialaringides.....	70
Lisa 2. Küsimused noorele: tegevused vaba aja sisustamiseks.....	73
Lisa 3. Küsimused asenduskodu töötajatele, juhatajatele.....	75
Summary	76

SISSEJUHATUS

Asenduskoduteenust puudutavad teemad on alati olnud aktuaalsed ja südamelähedased kõigile, kellele on tähtis laste heaolu ja tulevik. Erinevatel aegadel on tõstatatud erinevaid probleeme, muretsetud noorte kasvandike hakkamasaamise üle iseseisvas elus ja analüüsitud olukordi, mida saaksid laste heaks teha riik, iga kodanik, ametnik, asenduskodu töötajad. Asenduskodude eesmärgiks on pakkuda vanemlike hoolitsuseta lastele võimalikult turvalist ja kodulähedast kasvukeskkonda. Üheks peresarnase keskkonna loomise võimalustest ongi asenduskodu lastele huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimaldamine asenduskodudes.

Lõputöö teema on „Asenduskodus kasvavate laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalustest kahe asenduskodu näitel“. Asutushoolduse teenusele suunatud lastel on sageli emotsionaalsed, käitumuslikud, arengu- ja terviseprobleemid, mis peegeldavad keerulisest perest ja keskkonnast tulenenud tingimusi, mis on olnud põhjuseks asenduskoduteenusele määramisel (Turk 2011: 8). Sellest tulenevalt ongi lapse vaba aja ja huvitegevuse võimalikkus asenduskodus ja väljaspool asenduskodu olulised lapse arengule, silmaringi arendamisele, väärtuste kujunemisele, tulevikus ameti valimisele, oma energia positiivsele väljaelamisele. Huvialaringid on üheks võimaluseks kergemini integreeruda lastel tavaühiskonda ja tunda ennast rohkem kaasatuna.

2013. aasta kevadel valmis õiguskantsleri kantseleis asenduskoduteenuse analüüs, kus analüüsiti asenduskoduteenust lapse perspektiivist, et kas lapse elu asenduskodus on korraldatud tema parimaid huvisid esikohale seades (Lasteombudsman 2013: 25–26). Sellest ka käesolevas uurimuses probleemi püstitus vaba aja veetmise ja huvitegevuse võimalustest asenduskodudes, mis on ühest laste põhiõigustest. Õiguskantsler on oma külaskäikudes asenduskodudesse välja toonud, et laste huvitegevuseks ja muudeks vaba

aja veetmise võimalusteks asenduskodudes on piiratud rahaliste vahendite vähesusega (Lasteombudsman 2013: 26). Samuti on väga kulukas puudega laste huvitegevus, mistõttu asenduskodud ei saa võimaldada neile arenguks olulisi tegevusi.

Uurimistöö eesmärgiks on välja selgitada laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalused Valga Lastekodu Kurepesa ja SA Taheva Sanatooriumi asenduskodu näitel. Soov on vaadelda, uurida, analüüsida asenduskodulaste valmisolekut ja võimalusi osaleda huvialaringides ja võimalusi asutuse siseselt ja väljaspool asutust vaba aja sisustamiseks ning tuua välja laste mitteosalemise põhjused huvialaringidest ja vaba aja tegevustest.

Lähtudes töö eesmärkidest ja uurimisküsimustest on püstitatud järgnevad uurimisülesanded:

- tuua välja teoreetilised lähtekohad;
- tutvuda teemakohalise erialakirjandusega ja koostada teoreetilisest taustast ülevaade;
- koostada uurimisinstrument ja moodustada valim;
- koostatud uurimisinstrumenti alusel läbi viia uurimus ning selle tulemusel saada teavet vaba aja ja huvitegevuse võimalustest asenduskoduteenusel olevatele lastele;
- võrrelda kahe asenduskodu põhjal võimalusi vaba aja ja huvitegevuse korraldamiseks;
- selgitada välja põhjused, mis mõjutavad laste vaba aja ja huvitegevuse valikuid;
- uurimusele tuginedes teha järeldused ja ettepanekud parendada laste võimalusi vaba aja ja huvitegevuse veetmiseks.

Uurimus viiakse läbi kvalitatiivse uuringuna, andmete kogumise meetodina kasutatakse poolstruktureeritud- ja ekspertintervjuud. Ekspertintervjuus osalevad asenduskodus igapäevaselt lastega tegelevad kasvatajad ja asenduskodu juhatajad. Valimi moodustavad 7–17aastased kooliealised lapsed, kes elavad asenduskodus ööpäevaringselt.

Lõputöö koosneb kolmest osast. Esimeses, teoreetilises osas antakse ülevaade Abraham Maslow inimvajaduste hierarhiast, Urie Bronfenbrenner sotsio-ökoloogilisest teooriast

ja Erik Allardt heaoluteooriast laste heaolu seisukohast. Lisaks sellele kirjeldatakse võrgustikutöö ja kasvukeskkonna tähtsusest lapse arengule, vaba aja tähendusest ja selle tähtsusest lapsele ning vaba aja ja huvitegevuse veetmise võimalustest ja kohtadest Valga linnas ja Taheva vallas. Teises osas antakse ülevaade asendushoolduse korraldusest Eestis, mõistest erivajadustega laps, samuti käsitletakse peamisi last kaitsvaid õigusakte. Lõputöö empiirilises osas tuuakse välja uurimuse eesmärgid, uurimisküsimused, uurimismeetod, tutvustatakse Valga Lastekodu Kurepesa (edaspidi Valga asenduskodu) ja SA Taheva Sanatooriumi asenduskodu (edaspidi Taheva asenduskodu) ajalugu ja kliente ning analüüsitakse intervjuudest saadud tulemusi ning tehakse järeldused.

Käesolevas töös on välja toodud enim tuntud Maslow vajaduste püramiid, kus inimese heaolu aluseks on esmased füsioloogilised vajadused, millele ülejäänud püramiidi astmed toetuvad. Autor peab Maslow vajaduste püramiidi oluliseks seetõttu, et saab kirjeldada laste heaolu põhi- ja kõrgemate vajaduste kaudu – kui lapse esmased vajadused on rahuldamata, ei aktiveeru järgmised vajadused. Tähtis on jõuda püramiidi tippu, kus inimene saab teostada oma võimed.

Töös käsitletavat mõistet:

Asendushooldus – asendushooldus on lapse hooldamine väljaspool tema enda perekonda (Sotsiaalministeerium 2013).

Asenduskoduteenus – teenuse osutaja poolt lapsele tema põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste elutingimuste võimaldamine, talle turvalise ja arenguks soodsa elukeskkonna loomine ning lapse ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna (Sotsiaalhoolekande seadus 1995).

Vaba aeg – vaatamata vaba aja definitsioonide rohkusele on enamik selle uurijaid üksmeelsed selles, et vaba aja peamiseks kriteeriumideks ehk iseloomulikeks tunnusteks on valikuvabadus, tegevuse meelepärased ja möödapääsmatute kohustuste puudumine (Sugupool ja vaba aeg... 2013: 21).

Huvitegevus – lühiajaline süsteemne juhendatud tegelemine huvialaga vaba tahte alusel üldhariduse tasemeõppes ja tööst vabal ajal, et omanda süvendatud teadmised ja oskused valitud huvialal (Huvitegevuse- ja hariduse... 2012).

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE LAST MÕJUTAVATEST TEGURITEST ASENDUSKODUS

Asenduskodude tähtsamaks prioriteediks on luua võimalikult peresarnane kasvukeskkond, kus lapse heaolu on tagatud. Järgnevates peatükkides toob autor välja heaoluteooriad lapse heaolu seisukohast, lapse võrgustiku-, kasvukeskkonna tähtsusest lapse arengule, vaba aja tähendusest ja selle tähtsusest lapsele ning vaba aja ja huvitegevuse veetmise võimalustest ja kohtadest Valga linnas ja Taheva vallas.

1.1. Heaoluteooriad lapse heaolu seisukohast

Mõistet "heaolu" (ingl.k. *well-being*) võime vaadelda ka kui hüvangut (*welfare; prosperity*), rikkust ja rahulolu – kui inimeste üldist heaoluseisundit, mis euroopaliku kultuuri traditsiooni põhjal põhineb heal tervisel, mugavatel elutingimustel, isikuvabadusel, ohututel töötingimustel ja tagatistel tööpuuduse puhuks. (Heaolu... 2014).

Individaalne heaolu kui seisund eeldab sellist hetke, kus indiviidi kõik vajadused on rahuldatud, kuid reaalsuses ei ole seda mõistet nii lihtne kajastada, kuna lisaks vajadustele on inimestel ka soovid, ihad, unelmad, tujud ja palju muid aspekte, mille kas olemasolu või puudumine heaolu taset mõjutab. Sotsiaalse heaolu loob individuaalsete heaolude kooslus, mida võime mõista ka kui kollektiivset heaolu. Erinevad sotsiaalsed grupid mõistavad ka heaolu erinevalt. (Heaolu... 2014) Laane E., Laane K. (1999) on toonud mõistena välja heaolu tähenduse: „Heaolu on protsess, mille subjektil on võimalik kasutada oma potentsiaali oma eesmärkide saavutamiseks“.

Rahuloluteooriad näevad inimeste vajaduste rahuldamist seoses ümbritseva keskkonnaga. Vajadusi on võimalik rahuldada keskkonnaga koostegevusse asudes. (Vadi 2004: 92)

Üheks tuntumaks vajadusteooriaks on Abraham Maslow inimvajaduste hierarhia. Maslow (1954) väidab, et madala taseme vajadused peavad olema osaliselt rahuldatud, enne kui kõrgema taseme vajadused hakkavad toimima. Maslow põhivajaduste hierarhia viieastmeline mudel on rahuloluteooria klassikaliseks näiteks:

- füsioloogilised vajadused – nälg, janu, soojus;
- turvalisuse vajadus – olla ohutus ja kindlas olukorras;
- kuuluvusvajadus – kiinduda, meeldida, kuhugi kuuluda;
- tunnustusvajadus – saavutada, olla kompetentne, leida heakskiitu;
- eneseteostusvajadus – vajadus oma võimeid realiseerida. (Laane, E., Laane, K. 1999: 30–31)

Maslow (1954) järgi, et kui puudub toit, enesehinnang ja armastus, ignoreerib või lükkab tagaplaanile kõik muud vajadused peale nälja. Inimese jaoks, kes on tugevasti ja ohtlikult näljas, ei eksisteeri teisi huvisid peale toidu. Maslow nõustus teiste uurijatega selles, et füsioloogilised vajadused avaldavad võimsat mõju inimkäitumisele, kuid vaid seni, kuni nad on rahuldamata. (Tiko 2004: 15)

Kui füsioloogilised vajadused on piisavalt rahuldatud, astuvad esiplaanile need, mida Maslow nimetab vajaduseks kaitstuse järele. Laps eelistab püsivust, rutiini, kui seda pole, tunneb ta rahutust, ebakindlust. Seetõttu eelistatakse piiritletud vabadust kõikelubatavusele. Maslow järgi on just selline piiridega vabadus hädavajalik ümbritseva maailma suhtes hea kohanemisevõime kujunemiseks. (*Ibid*)

Kui vajadus kaitstuse järele on rahuldatud, astub esiplaanile vajadus armastuse, kiindumuse, sõltuvuse järele. Inimene vajab emotsionaalseid suhteid teiste inimestega, väarikat kohta oma grupis. Armastuse puudumine takistab indiviidi kui isiksuse potentsiaalset arengut. Üheks halva kohanemise põhjuseks loetaksegi rahuldamata igatsust armastuse järele. Ükski lastega tegelev spetsialist ei tohiks seda tõdemust

unustada, kui ta otsib tõlgendusi lapse hälbivale käitumisele ja püüab last allutada ühistele reeglitele. Näiteks täheldavad algklassiõpetajad, et analoogselt asenduskodulastele otsivad ka kodust käivad lapsed koolis õpetajatelt füüsilist lähedust, mis peegeldab selle vajaduse rahuldamatust kodus. (Tiko 2004: 16)

Maslow hierarhias järgneb armastusevajadusele vajadus hinnangu järele, kus eristatakse kahte teooriat: vajadus eneseaustuse järele ja vajadus tunnustuse järele teistelt. Eneseaustus sisaldab ka soovi olla endas kindel, kompetentne, sõltumatu ja vaba. Kooli astuva lapse enesehinnangut mõjutab oluliselt võimalus ennast teistega võrrelda, õpetajatelt lähtuv hinnang, kaaslaste suhtumine, sõprade olemasolu. (*Ibid*)

Püramiidi lõpus on eneseteostusevajadus, milleni ei jõua kaugeltki kõik inimesed (Tiko 2004: 16). Sellel tasandil on individuaalsed erinevused kõige suuremad. Eneseteostuse vajaduste tunnuseks on, et nende ilmumine sõltub eelnevate vajaduste rahuldamisest. (Maslow 2007: 87)

Urie Bronfenbrenner (1979) sotsio-ökoloogiline teooria väidab, et lapse arengut ja kasvamist mõjutavad eri tasandil eksisteerivad süsteemid, kus järgnev aste on eelnevaga seotud. Sotsiaalsest kasvukeskkonnast tervikuna sõltub, milline on lapse mõttemaailm ja arusaamad, väärtushinnangud ja hoiakud. Oma elu jooksul vahetab inimene korduvalt arengukeskkonda, laps vajab sujuvaks üleminekuteks toetust ja abi. Kui lapse esmane ja loomulik kasvukeskkond ei suuda luua lapse arenguks küllaldasi tingimusi, on mõistlik vahetada keskkonda. (Peterson 2007: 35)

Bronfenbrenner (1979) liigitab erinevad keskkonnastruktuurid mikro-, meso-, ekso- makro- ja kronosüsteem. Mikrosüsteem on esmane keskkond (kodu, lasteaed, mänguväljak), milles laps või noor areneb, saab kogemusi ning loob isikliku reaalsuse, samas mikrosüsteemid muutuvad sisemiste ja välimiste mõjutuste tõttu samal kombel kui indiviid (Klefberg, Ogden 2001: 28).

Mikrosüsteemide vahelised suhted moodustavad omakorda mesosüsteemi. Koolilapse mesosüsteemi moodustavad kodu-, kooli- ja vaba aja veetmise keskkonna vahelistest seostest. Kõige laiemas vormis sarnaneb mesosüsteem lapse sotsiaalvõrgustikuga, kuid hõlmab samuti füüsilist keskkonda ja ajadimensiooni. Mesosüsteem tekib siis, kui

indiviid liigub ühest mikrosüsteemist teise, see on ökoloogiline üleminek, mille ülemineku ajal on lapsed ja noored kergelt haavatavad. (Tiko 2004: 12) Näiteks lapse lasteaeda või kooli üleminekul, kui laps tunnetab sealset positiivset vastuvõttu, võib rääkida positiivsest ökoloogilisest vahetusest (Klefberg; Ogden 2001: 30). Tihedad mesosüsteemi tasandi suhted kodu, kooli ja vaba aja veetmise asutuste vahel on olulised, sest need toetavad sotsialiseerumisprotsessi (Klefberg; Ogden 2001: 64).

Eksosüsteemi moodustavad keskkonnastruktuurid, mis mõjutavad laste ja noorte arengut selles ise otseselt osalemata. Neid võib nimetada ametlikeks ja mitteametlikeks sotsiaalseteks struktuurideks ning neis toimuv omab lastele ja noortele suurt mõju. Mõjutused toimuvad nende indiviidide kaudu, kellest laps sõltub või nende sotsiaalsete institutsioonide kaudu, millega ta on kontaktis, näiteks kool, vaba aja klubid jm. Struktuuride hulka kuuluvad näiteks vanemate töökohad, haridussüsteem, vallaametnikud, naabrid, sotsiaalsektori abinõude süsteem jmt. Näiteks vanemate töötuks jäämine võib lapse kasvukeskkonda mõjutada. Eksosüsteem esindab laste ja noorte kasvukeskkonnas kolmanda ringi, seega on selle tasandi mõjutused kõrvalisemad kui mikro- ja mesosüsteemi tasanite omad. (Klefberg, Ogden 2001: 31)

Makrosüsteemi moodustavad kultuuride ja subkultuuride kõrgema tasandi mudelid ja skeemid, hõlmab ühiskonnas kehtivaid väärtushinnanguid. Makrosüsteem ei ole oluline juhtumi korralduse ega teraapia seisukohalt, küll aga poliitikas ning ühiskonna kriitilises analüüsis. (Klefberg, Ogden 2001: 32, 124).

Kronosüsteem kajastab ühiskonnas aset leidvate sündmuste mõju indiviidile ajaloolis-sotsiaalses ning etnokultuurilises perspektiivis elukaare jooksul. Kronosüsteem hõlmab ühiskonnas aset leidnud (või leidvate) sündmuste mõju indiviidile, seda ka lapsepõlves nähtu ja kuuldu kaudu. (Leppiman 2002: 26)

Erik Allardt (1976) oli Põhjamaade üks esimesi uurijaid, kes töötas välja heaolumudeli, milles käsitletakse nii heaolu subjektiivseid (vajadused) kui ka objektiivseid (ressursid) tegureid. See heaolu kontseptsioon on viimistletud Maslow käsitus, milles heaolu ei ole omamise, sotsiaalsete suhete ja eneserealiseerimise produkt, vaid pigem jaotus vastavalt vajaduse rahuldamise loomusele. (Tulva 2006: 17)

Allardt heaolu vaatlevale tüpioloogiale tuginedes nähakse heaolu turvalisuse (*being*), kogemuspõhise rahulolu (*having*) ja õnnelikkusena (*loving*), mis on tihedas seoses kaitstuse ja rahulolukogemusega. Turvalisus ja õnnelikkus sisaldavad heaolu subjektiivseid, elukvaliteedile viitavaid elemente, milleks on lähedussuhted ning eneseteostamise võimalused ja enesetunne. Rahulolu seostub rohkem materiaalse eluoluga, nagu sissetulek, toit, füüsiline keskkond, tervis. Allardt rõhutab lapse heaolukriteeriume, mille seast paistavad silma lapse õigus hoolitsusele ja kaitsele, kaasamisele ja osasaamisele ühiskonnaelust ning õigusele kasutada ühiskondlikke ressursse. (Tulva 2006: 17)

Töös välja toodud Maslow põhivajaduste hierarhia puhul saab kokkuvõtvalt pidada oluliseks, et lapse põhivajadused oleks rahuldatud, sest rahuldamata vajaduste tagajärjeks võib olla vaesus, tööpuudus, moraalne allakäik, enesehinnangu langus. Bronfenbrenner teooria kaudu saab teada, kui tähtis on lapsele toimiv sotsiaalsüsteem ning last ümbritsev keskkond peab olema tasakaalus lapse vajadustega. Allardt heaoluteooria puhul, kus lapse vajadused seostuvad heaoluga, mis kokkuvõtvalt tagavad inimese täisväärtusliku elukvaliteedi täiskasvanueas.

1.2. Võrgustikutöö tähtsusest lapse arengule

Võrgustik ja võrgustikutöö tuleb ingliskeelsest sõnast *network*, mis tähendab võrku või võrgustikku ning sõna *networking* võrgustikutööd. Võrgustik on raamistik, mis ümbritseb kedagi, ning võrgustikus olemine eeldab mingisuguseid suhteid ja kommunikatsiooni. Klienti ümbritsevad kaks võrgustikku:

- sotsiaalsüsteem – inimest argielus ümbritsevad sotsiaalsed suhted, mis on vajalikud inimese eksisteerimiseks ühiskonnas;
- sotsiaalhoolekande ametnike võrgustik, kes on eri ametiasutusi esindavad ametnikud, kes omavad informatsiooni ja ressursse ning teevad koostööd kliendi probleemide lahendamiseks. (Korp 2002: 45, 46)

Võrgustikutöö on osapoolte koostöö, kuhu kuuluvad abivajaja/abistatava sotsiaalvõrgustik ja ametnikevõrgustik. Võrgustiku eesmärk on abivajaja argielu probleemide lahendamine. Võrgustiku puhul on tegemist ühendavate ja piiritletavate suhetega teatud inimeste või inimgruppide vahel. Sotsiaalvõrgustik kujutab endast inimest argielus ümbritsevaid sotsiaalseid suhteid, mis on vajalikud igapäevase eluga toimetulekuks. Sotsiaalvõrgustik pakub lapsele ja vanematele nii sotsiaalset tuge kui ka sotsiaalset kontrolli. (Korp; Rääk 2004: 10–11)

Ametnikevõrgustikku kuuluvad eri ametiasutusi esindavad isikud, kes oma ametipositsiooni tõttu on vastastikku seotud kliendi probleemi(de) lahendamisega, st nad omavad informatsiooni ja ressursse ning teevad koostööd kliendi probleemi(de) lahendamiseks. Ametnikevõrgustik võib kujuneda kahel viisil:

- kliendi algatusel, kes otsib abi;
- ametnike algatusel, kes saavad infot abivajajast teiste ametnike või mõne sotsiaalvõrgustiku osapoole kaudu.

Võrgustikutöö osapooltena tuleks käsitleda nii sotsiaalvõrgustikku kui ka ametnikevõrgustikku, sest parimad lahendused leitakse mõlema osapoole ressursse maksimaalselt kasutades. (Korp; Rääk 2004: 12–14)

Bronfenbrenner (1979) rajatud sotsio-ökokultuuriline teooria käsitleb lapse ja tema keskkonna vahelisi vastastikuse mõjutamise suhteid astmeliselt laieneva süsteemina, kus iga aste on järgmisega seotud. Seda süsteemi saab vaadelda ühelt poolt lapse kui abivajaja seisukohalt ning teiselt poolt hoolekandesüsteemi ja sotsiaalvõrgustiku ning ametnikevõrgustiku vaatenurgast, mispuhul need võrgustikud osaliselt kattuvad ja tekivad võrgustikevahelised nn. üleminekuvõrgustikud. Last ümbritsevate võrgustike vaatlemine süsteemina annab paremaid võimalusi lapsega seotud probleemide lahendamiseks ja pikemas perspektiivis ka ennetamiseks. (Korp; Rääk 2004: 14)

Sotsiaalse rolli (ema roll, lapse roll, ühiskonnaliikme roll) täitmine eeldab sotsiaalse võrgustiku olemasolu, rollide mõistmist ning rahulolu rolli täitmisest (Korp; Rääk 2004: 9). Wilken ja Hollander (1999) järgi on isiku motivatsioon ja eesmärgi tähendus elus

sega suurem, mida rohkem tuge saab isik erinevate rollide täitmisel. Iga rolli täitmine parandab enesehinnangut ja suurendab toimetulekuoskusi (Korp; Rääk 2004: 91).

Lapse varased seotuskogemused mängivad olulist rolli lapse arengus. Uuringud näitavad, et õnneks võib kiindumussuhte laad muutuda, kui lapse suhted vanemaga või tema kasvukeskkond muutuvad turvalisemaks. See tähendab seda, et kunagi pole liiga hilja tuua positiivseid muutusi lapse ellu. Neid saab pakkuda ka mõni teine inimene, kes pole lapse bioloogiline vanem, kuid kellega laps tunneb end turvaliselt ja kes teda mõistab. Selleks võib olla hooldusvanem või asenduspere kasvataja või õpetaja, sugulane, nõustaja, sotsiaaltöötaja, tegevusjuhendaja. See suhe võib mängida väga olulist rolli lapse edasises arengus. (Wieland; Riis 2012: 40)

Perekonda, mis ei suuda mingil põhjusel oma liikmete olulisi vajadusi rahuldada ning ei täida seega oma ülesandeid, nimetatakse düsfunktsionaalseks e väärtalitlevaks. Perekonna mõju jääb kestma igaveseks vaatamata lahusolekule või lahkumisele, suhete jätkumisele või purunemisele. Olevikusuhted kaasinimestega kujunevad minevikukogemuste baasil, kuid suhete võrgustik, mis on kujunenud pereliikmete vahel, ei teki mujal kunagi samasugusena. (Laane E., Laane K. 1999: 75)

D. Bruskas (2008) toob välja, et laste tunnetega, mis on segadus, hirm, kaotus, kurbus, ärevus, stress, tuleb tegeleda ja ravida varakult, et vältida ja vähendada arenguhäireid vaimsele tervisele, mis lõppkokkuvõttes mõjutavad lapse arengut ja elukvaliteeti täiskasvanueas. Koostöö erinevate asjatundjatega võib saada sotsiaalse toimetuleku tagatiseks, mis põhineb lapse kui vanema, õpilase kui õpetaja arukatel valikutel (Tulva 2006: 8).

Elukvaliteet sõltub sotsiaalsetest suhetest pereliikmete ja sõpradega, samuti staatusest ühiskonnas ja vaba aja tegevustega seotud eneserealiseerimisest. Samuti on välja toonud Anti Kidron (2007: 179), et teiste tunnustamine ning olulisse seltskonda kuulumine on selged märgid edust elus. Suheldes rahuldatakse esmatähtsaid vajadusi sotsiaalsete kontaktide ja sootsiumisse kuulumise järele.

Asenduskodu lapse sotsiaal- ja ametnikevõrgustikku peaksid kuuluma lapsevanemad, perekond, perekonna lähedased, vanavanemad, naabrid, sõbrad, sugulased, õpetajad,

koolipsühholoogid, -sotsiaaltöötajad, asenduskodu töötajad, vaba aja veetmise asutused, noortekeskused, teabe- ja nõustamiskeskused, meditsiiniteenistus, asenduskodu, eestkoste asutuse esindaja. Kahjuks sellist toimivat lähedaste võrgustikku pole kõigil asenduskodu lastel. Lapsele on oluline, et teda ümbritsev võrgustik pakuks talle tuge ja vajadusel abi, sest võrgustiku tähtsus ongi tulemuslik koostöö, kus tegutsetakse ühtse eesmärgi nimel probleemi lahendamisel.

1.3. Lapse kasvukeskkond ja selle mõjud lapse arengule

Normaalne elukeskkond pakub lapsele ja perele turvatunnet ning loob eelduse sotsiaalsete rollide täitmiseks. Kui lapse põhivajadused (eluase, toit, riided, vahendid ja koht mängimiseks, õppimiseks, töötamiseks) ja lähedaste poolt loodav turvatunne on rahuldamata, ei saa ta täita oma kohustusi (käia koolis, osaleda aktiivselt lasteorganisatsioonide tegevuses, võtta omaks ühiskonnas kehtivad moraalireeglid). Keskkonna puudujäägid pidurdavad oluliselt lapse eakohast arengut. (Korp; Rääk 2004: 91).

Lapse kasvukeskkond on mitmekihiline ning selles toimivaid väga erinevaid arengufaktoreid on peaaegu võimatu kontrollida. Küll on aga teada keskkonna kolmesugune mõju inimesele: ülekoormuslik (laps ei tule toime info töötlemisega, lapsest läheb oluline informatsioon mööda), alakoormuslik (laps on info puuduses) või optimaalne (kahe eelneva vahepealne variant). Laps vajab arenguks stimuleerivat ja arendavat keskkonda kodus. (Saarits 2005:112)

Kodune kasvukeskkond on lapse arengu seisukohalt väga oluline (vanema ja lapse vaheline kiindumussuhe, vanema aeg lapse jaoks, mänguasjad ja vahendid). Kasvukeskkond annab lapsele põhja, millele toetuda edaspidi teadmisi omandades ning oma käitumist kujundades. Kasvukeskkond määrab käitumismudelid sotsiaalses, emotsionaalses ja vaimses sfääris. (Nugin 2005: 117) Laps vajab pidevat ärakuulamist ja teadmist, et ta ei ole kellelegi koormaks, et teda armastatakse. See on heaks eelduseks enese väärtustamisele täiskasvanuna. Peres kui kasvukeskkonnas saab laps:

- emotsionaalset, praktilist ja sotsiaalset toetust;
- õpib arvestama teiste inimeste vajadustega;

- õpib lahendama vastuolusid. (Vaher 2002: 97)

Kui varajased kogemused väikelapseas on olnud negatiivsed, võivad lapsel tekkida tundeelu häired, käitumis- ja õpiraskused, mis püsivad kogu eluea. Näiteks lapsed, kes on kogenud esimese paari eluaasta jooksul pidevat väärkohtlemist ja hooletusse jätmist, võivad elada pidevas hüper-, erutuse- või dissotsiatsiooni seisundis ja samuti ei oska nad ennetada ohtu. Nende sotsiaalne, emotsionaalne ja kognitiivne areng võib olla häiritud. Traumeeritud laps ei suuda keskenduda ja olla koolis tähelepanelik. Kuigi varajane sekkumine võib vähendada mõju väärkohtlemise ja hooletussejätmise tagajärgedele, on kindlalt kasulikum ennetada, vältida väärkohtlemist. (Preventing... 2014: 8) Sotsiaalsete probleemide kuhjumise tagajärjeks on sotsiaalsete pingete kasv, mis mõjutab meid kõiki (Tulva 2006: 8).

Lapseas füüsilise väärkohtlemise või hooletussejätmise ohvriks sattumine tõstab seaduserikkumiste tõenäosust noorukieas 59% ja täiskasvanueas 28% ning vägivallakuritegude tõenäosust 30%. Lapsepõlves väärkoheldud inimesed alustasid seaduserikkumistega nooremana ja panid toime kaks korda rohkem kuritegusid. Lapsed, kes viidi ära kodudest, kus neid oli väärkoheldud, ei erinenud kuritegelikule teele sattumise riski poolest lastest, kes jäid sellistesse kodudesse edasi. Väärkohtlemine on kuritegelikule teele sattumise soodustegur. (Traat 2008)

Alaealiste ja noorte seaduse- ja ühiskonnavastane tegevus näitab nende sotsialiseerumisprotsessi puudulikkust. Sotsialiseerumine on protsess, mille kaudu isik õpib ja võtab omaks kultuuri tähenduse. Lapse sotsialiseerumisel ühiskonda on perekonnal täita esmane ja tähtis roll. Pere peaks suutma aluse panna inimese sotsialiseerumisele, tema kujunemisele indiviidiks. Kui esmane keskkond suudab lapsele pakkuda turvalisust, kiindumust ja armastust, võib inimene areneda kõrgemate tarvete rahuldamise poole. Kasvukeskkonnast saadud mõjutused jäävad kestma alatiseks. (Laane E., Laane K. 1999: 66)

Ebasoodsa keskkonna järelmõju lapsele väheneb vastavalt kaitsva keskkonna mõju kasvule ning koos sellega väheneb ka lapse haavatavus. Asendushoolduses tähendab see

väga läbimõeldud perepõhist organiseeritust ja kõigi lapsega kokkupuutuvate töötajate, eelkõige perejuhi (ema) kõrget moraali, motivatsiooni ning kompetentsust. (Laane 2012: 26)

Asenduskodus üles kasvanud lapsed, kelle elus puuduvad stabiilsed ja armastavad vanemlikud figuurid – mis pole paraku veel sugugi iganenud stsenaarium – kannatavad tavaliselt eraldatuse ja tuima (mittereageeriva) keskkonna tõttu. Armastavate inimeste emotsionaalse hooleta võivad lapsed muutuda passiivseks ja mänguvõimetuks. (Hart; Petren 2005: 107)

Lapsele on oluline keskkond, kus ta kasvab ja areneb, kus tema huvid, vajadused ja õigused on rahuldatud. Asenduskodud koostöös riigi ja omavalitsuste toel püüavad jätkuvalt luua lastele peresarnast kasvukeskkonda, mis paneb aluse lapse hakkamasaamisele tulevikus, tema suhtumisele ümbritsevasse keskkonda, enesehinnangule, ühiskonna väärtushinnangutele ja käitumisnormidele.

1.4. Vaba aja tähendus ja selle tähtsus lapsele

Vaba aja põhilisteks, olemuslikeks tunnusteks peetakse enamike uurijate arvates mõõdapääsmatute kohustuste puudumist, valikuvabadust ja tegevuse meelepärasust, selle peamiseks funktsioonideks aga puhkus, meelelahutus ja enesearendamine. Samuti on antud tunnuste järgimine puhkeaja uurimisel paljuski problemaatiline, sest piir kohustuste ja vabaduse vahel on ähmane ja muutuv: see, mis ühe jaoks on naudingut pakkuv harrastus, võib teisele (ent ka samale inimesele teises situatsioonis) olla pealesurutud kohustus. Vaba aja valikuid ja võimalusi mõjutavad nii kultuurilised normid/hoiakud kui materiaalsed põhiressursid – aeg ja raha. (Järve 2004: 144)

Laste vaba aja veetmise võimalused ja nende kättesaadavus on sageli piiratud, kuna lapsevanema rahalised võimalused pole piisavad lastele mõeldud teenuste kasutamiseks. Eriti vajavad huvitegevust probleemkäitumisega lapsed, kelle kodune keskkond ei toeta nende arengut (Eesti inimarengu aruanne 2002). (Tulva 2006: 42) Samuti mõjutavad vaba aja veetmise võimalusi vaba aja teenuste kättesaadavus, elutingimused,

liiklusvahendite olemasolu jm objektiivsed tegurid, on enamik neist siiski korvatavad, kui vaid piisavalt raha on. (Järve 2000: 21)

Asenduskoduteenuse pakkujal on kohustus sisustada lapse vaba aega arendavate ja mõtestatud tegevustega, motiveerida last osalema huvitegevuses ning võimaldada lapsel osaleda laagrites ja ekskursioonidel. Kuna arendamine on asenduskoduteenuse üks neljast põhikohustusest, mis muuhulgas hõlmab arenguvõimaluste tagamist ja huvialadega tegelemise soodustamist, on samuti oluline lapse individuaalsete võimete märkamine ja tugevdamine. (Lasteombudsman 2013: 9, 26)

Kõigile lastele on tähtis vaba aeg ja võimalus tegeleda vabal ajal meeldivate ja arendavate tegevustega. Vaba aja sisustamist asenduskodu siseselt ja väljaspool asenduskodu ning osalemist huvialaringis, on olulised lapse arengule, tema väärtuste kujunemisele, suhtlemisoskuste arendamisele, oskus probleemseid olukordi lahendada, oma võimete tunda õppimisele, tulevikus ameti valimisele, ka energia suunamine positiivsetele tegevustele.

Üheks vaba aja sisustamise võimaluseks ja põhitegevuseks on koolieelses eas lapsel mäng, kus mängimise võimaldamise kaudu saab ellu rakendada lapse huvid esikohale seadmise põhimõtet, kuna see tagab „dünaamilise enesemääratluse“, s.o tuleb toetada lapsi nii, et nad saaksid ise oma tegevusega määrata, mis on nende huvides. (Hart; Petren 2005: 99) Klefbeck, Ogden (2001: 26) on samuti toonud välja, et lapse arengut mõjutab keskkonnatingimuste korraldamine, sobivatele mängudele juurdepääsu tagamine ning varieeritud stimuleerimisvõimalusi pakkuva mängukeskkonna loomine.

Asenduskodu töötajad saavad suunata lapse tegevusi, mis arendavad nende võimeid läbi mängu. Lastel oleks vabadus oma tegevusega määrata huvid, sest mängul on lapse kasvamisel ja arenemisel tähtis osa. Läbi mängu toimub füüsiline arenemine, motoorsete võimete areng, vaimne ehk kognitiivne areng, sotsiaalne ja emotsionaalne areng. Eakaaslastega mängimine annab lapsele oskuse teistega arvestada, konfliktidega toime tulla, läbi mängu kohanevad lapsed paremini elukeskkonnaga, saavad hakkama stressiolukordadega ning maandavad oma halbu tundeid.

Asenduskodu kõige peamiseks ja tähtsamaks ülesandeks, lähtudes eelnevalt väljatoodust, on lapsele anda elementaarsed oskused toimetulekuks ühiskonnas. Väikelapse eas on mängul tähtis osa, kuna saab juhtida tema huvisid ja arendada tema võimeid läbi mängu, siis koolieas on suuremad võimalused arendada võimeid ja huvisid huviringides või huvikoolis käies. Kõik eelnevalt omandatud oskused ja teadmised, kas läbi huvitegevuse või läbi muu arendava tegevuse, annavad asenduskodust lahkuvale lapsele kaasa sotsiaalset, füüsilist, vaimset ning emotsionaalset valmisolekut.

1.5. Vaba aja ja huvitegevuse veetmise võimalused ja kohad Valga linnas ja Taheva vallas

Valga linnas on noortel palju võimalusi vaba aja veetmiseks. Siinkohal on toodud välja asukohad, kus erinevate soovidega noortel on enim võimalusi vaba aja veetmiseks ja osalemiseks huvialaringides.

Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuses on loodud vaba aja veetmise võimalused nii kultuuri kui ka meelelahutuse vallas. Huviringid tegutsevad käesoleval õppeaastal järgmistes valdkondades: muusika, kunst, sport ja üldkultuur. Võimalik on osaleda järgmistes huviringides: DJ School, ehete valmistamine, kabe- ja malering, keraamika, kodukultuur, kunstiring, mudilasing, lauluring, lilleseade, linetants, Max-Mary tantsuring, peotants, rahvatants, showtants, sõnakunst, viltimine, vitraaž, võimlemising. KHK-s toimuvad kino- ja teatrietendused. (Valga Kultuuri... 2014)

Valga Muusikakool on ümbruskonnale üheks võimaluseks saada huvialast haridust, sisustada vaba aega ning külastada kontserte. Muusikakoolis saadakse algteadmised muusikast ja elementaarsed pillimänguoskused. Võimalik on õppida pille: akordion, kitarr, klaver, löökpill, orel, puhkpill, süntesaator, viiul ja vabas õppekavas laulmist. (Valga Muusikakool 2014)

Valga Avatud Noortekeskus on mõeldud igapäevasteks vaba aja tegevusteks, millest enamuse on noorte jaoks tasuta (lauamängud, perioodika, internetipunkt, videofilmid, muusika kuulamise võimalus). Samuti saavad noored keskses korraldada infopäevi ja meelelahutuslikke üritusi. Noortekeskus pakub noortele ka mitmeid teenuseid –

noorsooteabe pakkumine, noorteürituste korraldamise võimaldamine, huvitegevuse võimaldamine, aga ka inventari laenusus ning projektide teostamine väljaspool noortekeskust. Noortekeskus annab võimaluse erinevateks tegelusteks eelkõige neile noortele, kel pole majanduslikke võimalusi kasutada pakutavaid tasuta vaba aja teenuseid. Avatud on mängude ruum ja internetituba. (Valga Avatud Noortekeskus 2014)

Valga Põhikoolis on järgmised huviringid: rahvatantsuring, laulukoorid, näiteringid, liikluring, inglise keele ring, saksa keele ring, soome keele ring, rootsi keele vestluskursus algajatele, inglise keele vestluskursus, vene keele ring, inglise keele õpe arvuti abil, tantsuring, TV 10 olümpiastarti, spordiring, viha valitsemine, õmblemine ja masintikkimine, kooli klassidesisesed ja klassidevahelised kabevõistlused, spordihallis kergejõustiku ja võrkpalli treening, ujumine edasijõudnutele, tehnikaring, robotikaring, kandle meisterdamise ring, rahvamuusika ansambel „Rahvamusa“, lilleseade, ajaloo- ja giidiring, ujumisring algajatele, T.O.R.E, arvutiring, astronoomia ring ja raadioring. (Valga Põhikool 2014)

Valga Keskstaadionil on kuus jooksurada (ringi pikkus 400 m), kaugus- ja kolmikhüpe, kuulitõuge, kettaheide, kõrgushüpe, teivashüpe ja jõusaal (Valga Keskstaadion 2014). Valga Spordihallis on sportimiseks võimalik kasutada jooksuringi, sprindisirge, kaugushüpe, kõrgushüpe, teivashüpe, kuulitõuke ning kolm palliplatsi. Samuti tegutsevad Valgas aktiivselt 23 spordiklubi, mis pakuvad palju erinevaid võimalusi sportimiseks. (Valga Spordihall 2014) Sportlikult vaba aega saab sisustada veel Jaanikese lasketiirus, kus toimuvad lasketreeningud lastele. (Jaanikese Jahinduse OÜ 2014).

Taheva vallas on lastel ja noortel huvialaringide ja vaba aja veetmise võimalused väikese piirkonna jaoks mitmekesised. Töös on toodud välja kohad, kus asenduskodu lapsed põhiliselt huvialaringides osalevad.

Taheva valla Avatud Noortekeskuse sihtgrupp on Taheva valla noored vanuses 7-26 eluaastat. ANK-i põhiülesanded on erinevate noorsooteenuste (nt info ja nõustamiste pakkumine), huvitegevuse võimaldamine. (Taheva vald 2014)

Noortekeskuses on noortel võimalus vaadata filme, korraldada puhkeõhtuid, mängida erinevaid lauamänge, piljardit, koroonat, lauatennist, lauajalgpalli, lugeda lehti, mängida arvutimänge. On olemas jalgrattad ja suusad, suvel saab mängida võrkpalli. Kellel huvi meisterdada, saab ka seda teha koos noorsootöötajaga. Väiksematele lastele on Kultuurimaja kinnistule rajatud mänguväljak. Noortekeskuses korraldavad üritusi noored koos noorsootöötajaga. Noortekeskuses tegutsevad järgmised ringid: kunsti- ja käsitööring, tantsuring ja puutööring (kooli puutöökojas). (Taheva vald 2014))

Hargla kooli õpilastel on võimalik osaleda järgnevates huviringides: rahvatantsuring, võru keel- suuline, võru keel- muusika, käsitöö- ja kunstiring Hargla Maakultuurimajas, liiklus, puutööring, tantsuring ja majandusring (Hargla kool 2014). Hargla Maakultuurimajas on tegevusalad: näitering, käsitööring, naisansambel, kapell, N - naisrühm (Hargla Maakultuurimaja 2014).

2. ASENDUSHOOLDUSE KORRALDUS EESTIS

Antud peatükis tuuakse välja asendushoolduse tunnused ja -vormid ning asenduskoduteenusele õigustatud laps ja teenuse korraldamine. Kirjeldatakse erivajadustega lapse erivajaduse vorme, -astmeid ja antakse ülevaade peamistest last kaitsvatest õigusaktidest.

2.1. Asendushooldus, selle tunnused ja vormid

Kõigil lastel on ema ja isa, aga ometi on olukordi, kus vanemad ei tule toime lapse kasvatamisega või ei ole võimalust osaleda lapse kasvatamisel ning samuti orvuks jäänud lapsed, mille puhul tuleb laps paigutada asendushooldusele. Sotsiaaltöö- ja lastekaitsespetsialistid peavad lähtuma lapse heaolust, lapse vajadustest, huvidest ja peavad lapsele võimaldama kasvada väarikas keskkonnas ja parimates võimalikes tingimustes.

Asenduskodu põhimääruse (RTL 1996, 24, 162) järgi on asenduskodu orbude ja vanemliku hoolitsuseta jäänud laste asenduskoduks loodud hoolekandeadutus, kus asenduskodus tagatakse lastele nende eale ja seisundile vastav hooldamine, rehabilitatsioon, meditsiinilise abi korraldamine, kasvatamine ja arendamine.

Laste asendushooldus puudutab nii hoolekande, sotsiaalkindlustuse, perekonnaõiguse kui ka laste õiguste kaitse valdkonda. Asendushooldus jaguneb perekonnaõiguslikeks protseduurideks ja hoolekande teenusteks. Asendushooldust rakendatakse üldjuhul olukorras, kus lapsel ei ole teatud põhjustel võimalik oma vanematega koos elada. Asendushoolduse peamisteks tunnusteks on:

- lapse ja uu(t)e vanema(te) vahelise õigusliku suhte loomine või

- lapse ja kasuvanema(te) vahelise õigusliku suhte loomine;
- lapse elamaasumine kasuvanemate juurde või hoolekandeesutusse.

(Medar M., Medar E. 2007: 227)

Selle meetme raames käsitletakse asendushoolduse vormidena lapsendamist võõrasse perekonda, eestkoste seadmist lapsele ning perekonnas ja hoolekandeesutuses hooldamist järgmistes tähendustes (*Ibid*):

- lapsendamine – lapsendamise käigus antakse kõik vanemlikud õigused ja kohustused üle lapsendajale, protsessi tulemusel saab lapse täieõiguslikuks ning püsivaks uue perekonna liikmeks;
- eestkoste – lapse õiguslik esindamine, kasvatamine ja hooldamine ning tema varaliste õiguste ja huvide kaitse;
- perekonnas hooldamine – hooldaja sõlmib kohaliku omavalitsusega perekonnas hooldamise lepingu ja saab lapse ülalpidamiseks rahalised vahendid. Hooldaja ning tema kodu peavad vastama kehtestatud tingimustele. Hooldaja võib töötada soovitud erialal või töökohas, samal ajal on tal motivatsioon konkreetset last hooldada. Hooldajale garanteeritakse tasuta koolitus;
- hooldusteenus – hooldamine toimub laste kasvatamiseks hästi sobivates tingimustes kodus või asutuses, teenuse pakkujal on erialane ettevalmistus, ta töötab osapooltele sobiva lepingu alusel, saades lapse/laste kasvatamise eest kohalikult omavalitsuselt tasu, talle garanteeritakse tasuta koolitus.

Laste hoolekannet sh asendushooldust korraldavad kohalikud omavalitsused, kus nende töötajate töö sisuks on laste juhtumite lahendamine, nende õiguslike huvide kaitsmine ja nõustamine. Kohalikud omavalitsused tegutsevad vajadusel ka perekonnas või hoolekandeesutuses olevate laste eestkosteesutusena. Laste asendushooldust finantseeritakse riigieelarvest vastavalt lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodikale. (*Ibid*)

2.2. Asenduskoduteenusele õigustatud laps ja teenuse korraldamine

Alates 1. jaanuarist 2007 seadustati praeguses tähenduses asenduskodud. Kuigi asenduskoduteenust on lastekodu nime all osutatud aastaid, ei kasutatud seda mõistet seadustes. Nendes kasutati terminit „ööpäevaringne hoolekandeesutuses hooldamine“, mis polnud nii täpne, sest sisaldas laste puhul ka ajutist varjupaigas viibimist. (Sotsiaalministeerium 2013)

Asenduskoduteenus on reguleeritud sotsiaalhoolekande seaduses (RT I 1995, 21, 323). Asenduskodu eesmärk on rahuldada lapse põhivajadusi, luua talle turvaline ja arenguks soodne elukeskkond ning valmistada laps ette võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna (*Ibid*).

Asenduskodus võib elada laps, kelle vanematel ei ole võimalust tema eest hoolt kandma, sest:

1. vanemad on surnud, tagaotsitavaks kuulutatud või teadmata kadunud;
2. vanematele on nende piiratud teovõime tõttu määratud eestkostja;
3. vanema isikuhooldusõigus on piiratud või täielikult ära võetud;
4. vanemad on eelvangistuses või kannavad karistust vanglas.

Samuti on asenduskoduteenusele õigustatud laps, kelle osas on kohtulahend lapse vanematest eraldamise kohta. (*Ibid*)

Laps võib asenduskodus elada kuni 18-aastaseks saamiseni või kuni lõpetab päevases õppevormis õpingud, mida on alustanud enne 18-aastaseks saamist. Pärast põhi- või keskhariiduse omandamist võib noor jääda asenduskodusse kuni järgmise õppeaasta alguseni juhul, kui ta teeb sisseastumiseksameid kutsekooli, rakenduskõrgkooli või ülikooli bakalaureuse- või magistriõppesse. Samuti võib noor jääda asenduskodusse seni, kuni ta omandab esmase kutse- või kõrghariiduse kutsekoolis, rakenduskõrgkoolis või kõrgkooli bakalaureuse- või magistriõppes. (*Ibid*)

Asenduskoduteenuse osutamine

Asenduskoduteenust võib osutada füüsilisest isikust ettevõtja, juriidiline isik, kohaliku omavalitsuse asutus, valitsusasutus või valitsusasutuse hallatav asutus, kellele on teenuse osutaja tegevuskohajärgse maavanema antud kehtiv tegevusluba (RT I 2006,55, 405).

Asenduskoduteenusele suunamine

1. Asenduskoduteenusele õigustatud lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus teeb otsuse lapse asenduskoduteenusele suunamise kohta, arvestades käesoleva seaduse §-s 25, § 31 lõikes 2 ja § 32 lõikes 2 sätestatud nõudeid. Lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus valib lapsele sobiva asenduskoduteenuse osutaja ja esitab seejärel asenduskoduteenuse rahastamise taotluse lapse elukohajärgsele maavanemale koos lapse isikut tõendava dokumendi ärakirjaga ning ärakirja vähemalt ühest järgmistest dokumentidest:

- 1) dokumendist, mis tõendab, et lapse vanemad on surnud, tagaotsitavaks kuulutatud või teadmata kadunud;
- 2) kohtumäärusest lapse vanemale eestkostja määramise kohta;
- 3) kohtulahendist lapse vanemalt vanemlike õiguste äravõtmise kohta;
- 4) kohtulahendist lapse äravõtmise kohta vanematelt ilma vanemlike õigusi ära võtmata;
- 5) dokumendist vanemate eelvangistuses või vangistuses viibimise kohta.

2. Lapse elukohajärgne maavanem, lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus ja asenduskoduteenuse osutaja sõlmivad asenduskoduteenuse osutamiseks halduslepingu (edaspidi *asenduskoduteenuse haldusleping*).

3. Lapse elukohajärgne valla- või linnavalitsus annab asenduskoduteenuse osutajale teavet lapse kohta, kelle hooldamiseks on sõlmitud asenduskoduteenuse haldusleping.

4. Lapse elukohajärgse valla- või linnavalitsuse sotsiaalvaldkonnaga tegelev ametnik külastab asenduskoduteenusel viibivat last tema arenguga tutvumiseks ning lapse heaolu hindamiseks vähemalt kaks korda aastas. (*Ibid*)

Asenduskoduteenuse rahastamine

1. Asenduskoduteenusele õigustatud lapsele osutatavat teenust rahastatakse riigieelarvest. Rahastamise tagab Sotsiaalministeerium maavalitsuste kaudu.
2. Riigieelarvest rahastatava asenduskoduteenuse hinna ning maksimaalse maksumuse asenduskoduteenusele õigustatud lapse kohta kalendriaastas kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.
3. Lapse elukohajärgne maavanem tasub lapsele asenduskoduteenuse osutamise eest käesoleva seaduse § 15⁴ lõike 2 alusel sõlmitud lepingu kohaselt esitatud arvete alusel Vabariigi Valitsuse kehtestatud maksimaalse maksumuse ulatuses.
4. Maavanemal on õigus anda halduslepinguga käesoleva seaduse § 7 lõike 1 punktis 7¹ nimetatud asenduskoduteenuse rahastamise korraldamine koos asenduskoduteenuse halduslepingu sõlmimise õigusega täitmiseks kohalikule omavalitsusüksusele.
5. Käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud halduslepinguga üle antud rahaliste vahendite ülejääki võib valla- või linnavalitsus kasutada laste ja peredega seotud sotsiaalteenuste, mille eesmärgiks on välistada lapse muutumine asenduskoduteenuse õigustatud subjektiks, osutamiseks ning arendamiseks valla- või linnavolikogu kehtestatud tingimustel ja korras. (RT I 2006, 55, 405).

2.3. Asenduskoduteenusel olev erivajadustega laps

Asenduskodudes kasvavad tavalastega koos ka erivajadustega lapsed, sellest tulenevalt on töös välja toodud erivajadustega lapse mõiste ning selgitatud erivajaduste astmeid ja -vorme.

15.11.2012 aasta seisuga on Eestis asenduskoduteenusel kokku 1 096 last ja noort, kellest 44% (485) on puudega ja 56% (611) puudeta (Lasteombudsman 2014).

Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse (RT 1992, 28, 370) järgi peetakse lapseks kuni 18-aastast inimest ja nooreks noorsootöö seaduse (RT 2010, 44, 262) järgi 7–26 aastast füüsilist isikut.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse §-s 2 on välja toodud mõiste, kus puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel. Käesoleva seaduse mõistes on puudel järgmised raskusastmed:

- 1) sügav puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millest tingituna vajab isik pidevat kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet ööpäevaringselt;
- 2) raske puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millest tingituna vajab isik kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet igal ööpäeval;
- 3) keskmine puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millest tingituna vajab isik regulaarset kõrvalabi või juhendamist väljaspool oma elamiskohta vähemalt korra nädalas.
(RT I 2007, 71, 437 – jõust. 01.10.2008)

Vaimne alaareng (oligofreenia) on psüühika arengu mahajäämus, millele on iseloomulik teatud arenguperioodil omandatud oskuste ja intellekti madalam tase, mis avaldub tunnetuses, kõnes ja sotsiaalsetes võimetes. Eristatakse nelja vaimse alaarengu astet.

- Kerge vaimse alaareng. Lapsed omandavad kõne mõningase hilinemisega. Enamik neist saavutab täieliku iseseisvuse eneseteenindamisel, samuti praktilised oskused, kuid tunduvalt aeglasemalt kui teised lapsed.
- Mõõdukas vaimne alaareng. Sellesse kategooriasse kuuluvad lapsed, kelle mõistus ja kõne arenevad aeglaselt ning saavutused on piiratud. Nende eneseteenindusoskused ja motoorsed võimed on arengus maha jäänud ning mõned neist vajavad individuaalset abistajat.
- Raske vaimne alaareng. Selle kategooria lastel on psüühika tunduvalt madalama arengutasemega, millest tulenevalt kõne kas puudub või on väga algeline. Enamikul neist on motorika oluliselt häiritud või kaasneb puudeid, mis viitavad kesknärvisüsteemi olulisele kahjustusele või arenguhälbele.

- Sügav vaimne alaareng. Neil on oluliselt piiratud võime aru saada nõudmistest või korraldustest ja neid täita. Nad on võimelised ainult väga algelistes vormides mitteverbaalseks suhtluseks, suudavad vähesel määral või ei suuda üldse hoolitseda oma põhivajaduste eest ning vajavad pidevat abi ja hooldust. (Vaimne alaareng 2013)

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekavas (2008) §8 lõige 1 on toodud välja, et erivajadustega on laps, kelle võimetest, tervises seisundist, keelelisest ja kultuurilisest taustast ning isiksuseomadustest tingitud arenguvajaduste toetamiseks on vaja teha muudatusi või kohandusi lapse kasvukeskkonnas (mängu- ja õppevahendid, ruumid, õppe- ja kasvatusmeetodid jm) või rühma tegevuskavas.

Haridusliku erivajadusega (edaspidi HEV) õpilane on õpilane, kelle andekus, õpiraskused, tervises seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õpest eemalviibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas (nagu õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed suhtlusvahendid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid), taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas. HEV õpilase õppe korraldamisel lähtutakse kaasava õppe põhimõtetest, mille kohaselt üldjuhul õpib HEV õpilane elukohajärgse kooli tavaklassis (Põhikooli- ja gümnaasiumi seadus §46, 47).

Haridusliku erivajaduse, välja arvatud andekust, on põhjustavad neli omavahel seotud rühma tegureid:

- vaesus koos kultuurinõrga kasvukeskkonnaga,
- ebaadekvaatne ja/või vähe toimiv õpe ja kasvatus,
- sünnipäraseid või omandatud puuded,
- õppekeelest erinev kodune keel koos eripärase kultuuritaustaga. (Kõrgesaar 2002:14)

Välja toodud tegurid võivad põimuda omakorda kas soodsas või ebasoodsas mõttes. Andekuse puhul on tegemist arengut soodustavate teguritega, kus pärilikud eeldused arenevad edasi, põimudes arengut stimuleeriva keskkonnaga. Õpiraskuste puhul mängib kaalukat osa bioloogiline kahjustus, olgu siis tegemist muutustega pärilikkuskandjates, haiguste või traumadega. Samuti on õpiraskuste puhul sagedane, et ebasoodsaid pärilikke eeldusi võimendab ebasoodus arengukeskkond. Millisel määral bioloogiline kahjustus avaldub, sõltub keskkonnamõjutustest, sh eripedagoogilise sekkumise ajast, kvaliteedist ja intensiivsusest. (Kõrgesaar 2002: 14)

Lastel esineb erinevatest põhjustest tingituna käitumis- ja suhtlemishäired, mis raskendavad lapse läbisaamist teiste lastega ning mistõttu võibki jääda lapsel huvialaringides osalemata ilma tugiisiku abita.

Käitumishäirete klassifikatsioon on Rahvusvahelise funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsiooni erivajaduste hindamiseks (edaspidi RFK), kus on välja toodud, et käitumishäiretele on iseloomulik korduv ja püsiv düssotsiaalne, agressiivne või delikventne käitumine (F91). Sellise käitumisviisi äärmuslikud vormid hälbivad oluliselt eakohastest normidest, ning on tõsisemad kui lihtsalt lapselik vallatus või teismeline mässumeelsus. Mõnel juhul on käitumishäired kestvad, formeerides asotsiaalse isiksuse (F60.2). Käitumishäired on sageli seotud hüljava psühhosotsiaalse ümbrusega, kaasa arvatud ebarahuldavad perekonnasuhted ja ebaõnnestumised koolis, ning neid on sagedamini poistel. (RFK/ICF käsiraamat... 2008)

Lapse ja nooruki suhtlemishäired RFK (F94) järgi on, et teataval määral on see heterogeenne häirete grupp, millele on iseloomulikud sotsiaalse suhtlemise hälbed, mis avalduvad lapse arengu vältel, kuid mis erinevalt pervasiivsetest arenguhäiretest ei ole tingitud primaarsest, ilmselt konstitutsionaalsest, indiviidi kõiki tegevussfääre hõlmavast sotsiaalse suhtlemise puudulikkusest või võimetusest. Tavalised on suured muutused või puudused ümbruskonna suhtumises ning võib arvata, et sageli on neil etioloogias oluline osa. Nende häirete tekkel ei ole leitud soolisi erinevusi. Suhtlemishäire on hästi äratuntav, kuid ebakindlus valitseb diagnostiliste kriteeriumide

esitamisel, samuti lahknevad arvamused nende häirete klassifitseerimisel ja alaliikideks jaotamisel. (RFK/ICF käsiraamat... 2008)

2.4. Last kaitsvad õigusaktid

Kogu maailma lapsed väärivad pidevat ja süsteemset tähelepanu, et nende õigustest päev päeva järel ja kuni kohaliku tasandini välja kinni peetaks (Pedak: 2005: 5).

Inimõigused on normid, mis õpetavad paremini märkama ja mõistma inimesi enda ümber ning nii endast kui teistest lugu pidama. Inimõigused kuuluvad nii lastele kui täiskasvanutele (Lastekaitse Liit 2013).

Käesolevas töös käsitletakse peamisi lapse õigusi, mis on kirjas ÜRO lapse õiguste konventsioonis (RT II 1996, 16, 56), Euroopa parandatud ja täiendatud sotsiaalharta (RT II 2000, 15, 93), Eesti Vabariigi põhiseaduses (RT 1992, 26, 349), lastekaitseaduses (RT 1992, 28, 370), perekonnaseaduses (RT I 1994, 75, 1326) ja sotsiaalhoolekande seaduses (RT I 1995, 21, 323).

Laste elu, arengu ja turvalisuse paremaks tagamiseks on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi ÜRO) poolt vastu võetud eraldi dokument laste inimõigustest – lapse õiguste konventsioon, kus kirja pandud õigused kuuluvad igale kuni 18-aastasele lapsele ja noorele inimesele kogu maailmas (Lastekaitse Liit 2013).

- Igale lapsele on vajalik ja tähtis üles kasvada perekonnas. Vanemad on need, kellel on esmane kohustus last hoida, kaitsta ning tagada tema eakohane ja igakülgne areng.
- Kõik lapsed kogu maailmas on üheväärsed.
- Täiskasvanud, kes otsustavad lapsi puudutavate asjade üle, peavad oma tegevuses lähtuma laste huvidest.
- Igal lapsel on õigus oma arvamusele ja õigus seda vabalt väljendada. Lapsel on õigus ära kuulamisele teda puudutavates asjades kodus, koolis ning ametiasutustes.
- Igal lapsel on õigus koolis käia, õppida ja teadmisi saada. On tähtis, et igaüks saaks koolis julgustust ja toetust oma võimete ja oskuste arendamiseks.
- Kui laps haigestub, on tal õigus saada vajalikku ja parimat arstiabi raviks ja tervise taastamiseks.

- Igal lapsel on õigus elada täisväärtuslikku elu. Lapsel, kellel on vaimne või füüsiline puue, on õigus erihoolitsusele ja abile.
- Igal lapsel on õigus väljendada ennast oma emakeeles, saada osa oma kultuurist ja rahvuslikest väärtustest.
- Igal lapsel on õigus puhkusele ja vabale ajale, et kasutada seda mänguks ja meelepäraseks tegevuseks.
- Igal lapsel on õigus olla koos ema ja isaga isegi siis, kui vanemad ei ela koos.
- Igal lapsel on õigus olla kaitstud hooletu ja julma kohtlemise eest, samuti ei tohi ühtegi last kohelda ebaväärikalt ja alandavalt.
- Kellelgi ei ole õigust kasutada last ära omakasupüüdlikel eesmärkidel, kaasa arvatud seksuaalselt.
- Igal lapsel on õigus oma eraelu puutumatusse. Lapsele adresseeritud kirja ning lapse isiklike märkmeid ei ole õigus ilma lapse loata lugeda.

ÜRO lapse õiguste konventsiooni (1991) artiklis 31 on toodud välja lapse õigus puhkusele.

3. Osalisriigid tunnustavad lapse õigust puhkusele ja jõudeajale, mida ta saab kasutada mänguks ja meelelahutuslikuks tegevuseks vastavalt eale ning vabaks osavõtuks kultuuri- ja kunstielust.
4. Konventsiooniosalised austavad lapse õigust osaleda täiel määral kultuuri- ja kunstielus ning soodustavad erinevate kultuuri ja kunstiga tegelemise ning rekreatsiooni ja vaba aja veetmise võimaluste arendamist. (Hart; Petren 2005: 97)

Euroopa sotsiaalharta (RT II 2000, 15, 93) määratleb inimõigused ja põhivabadused ning kehtestab kontrollmehhanismi, mis tagab nende austamise Euroopa Liidu liikmesriikides. Kõik Euroopa Liidu riigid peavad arvestama laste arvamusi mis puudutab nende valdkonda.

Euroopa sotsiaalharta artiklis 7 lõige 10 tagab laste ja noorte õiguse saada erikaitset füüsiliste ja moraalsete ohtude, eelkõige otseselt või kaudselt nende tööst tulenevate ohtude eest. Artiklis 17 on välja toodud laste ja noorte õigus saada sotsiaalset, õiguslikku ja majanduslikku kaitset.

Eesti Vabariigi põhiseaduses (edaspidi PS) (RT 1992, 26, 349) on välja toodud põhiõigused, mis sätestavad Eestis viibivate isikute põhiõigused, vabadused ja kohustused. Põhiseaduse kohaselt on perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all. Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse. Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all (PS, §27, 28). (ÜRO lapse õiguste... 2014)

Perekonnaseadus (edaspidi PKS) (RT I 1994, 75, 1326) sätestab muu hulgas vanemate õigused ja kohustused, ülalpidamiskohustused, perekonnas lapsendamine, eestkoste ja hooldus. PKS-st tulenevalt säilib hooldusõigusega vanemal lapse ülalpidamise kohustus.

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (edaspidi LaKS) (RT 1992, 28, 370) sätestab lapse rahvusvaheliselt tunnustatud õigused, vabadused ja kohustused ning nende kaitse Eesti Vabariigis. LaKS on aluseks teistele Eesti Vabariigi lastekaitsealastele normatiivaktidele. Lastekaitse põhimõtteks on alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid. Eesti riigis on lastekaitse korraldatud kolmel tasandil.

§5 Riiklik lastekaitse

Riiklik lastekaitse on riigieelarveline ja sotsiaalfondi vahenditest finantseeritav õigusloome ning investeerimis- ja järelevalvetegevus laste tervishoiu, hariduse, töö, puhkuse, huvitegevuse ja hoolekande korraldamisel.

§6 Omavalitsuslik lastekaitse

Omavalitsuslik lastekaitse on lapse kaitse ja abi korraldamine ning järelevalve kohaliku omavalitsuse sotsiaaltalituses.

§7 Ühiskondlik lastekaitse

Ühiskondlik lastekaitse toimub koostöös sotsiaaltalitusega ning käesoleva seaduse ja sotsiaaltalituse põhimääruse sätteid arvestavalt.

LaKS §52 on välja toodud puudega lapse õigus aktiivsele elule ja terve lapsega võrdsetele võimalustele:

- kehalise või vaimse puudega lapsel on õigus elutingimustele, mis soodustavad väärkuse kujunemist, enesekindluse teket ja arengut;
- puudega lapsel peavad olema terve lapsega samaväärsed võimalused hariduseks, arenemiseks ja eneseteostuseks.

LaKS §-st 15 tulenevalt on vanemliku hoolitsuseta lapsel ja orvul õigus täielikule riiklikule ülalpidamisele. Tähtsaks tuleb ka pidada LaKS §59, kus tuleb teatada abi vajavast lapsest: juhul, kui saab teatavaks kaitset ja abi vajava lapse olemasolu, on iga inimese kohus sellest viivitamatult teatada sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile.

Uue lastekaitseaduse eelnõu ja seletuskirja, mis asendab praeguse, väheefektiivse lastekaitseaduse, on sotsiaalministeerium saatnud kooskõlastusringile 30.12.2013. Uus lastekaitseadus on plaanitud jõustuma 2015. jaanuaris. Lastekaitsetöö korralduse tõhustamiseks on vajalik tagada seadusandlik raamistik, professionaalsete lastekaitsetöötajate olemasolu, arendada järelevalvesüsteemi, täpsustada laste juhtumite hindamise põhimõtteid ning juhtumiplaani rakendamist. Samuti tuleb lastekaitsetes rakendada lastekaitse meetmeid selleks, et lapse perest eraldamisel, ei katkeks lapse suhted bioloogiliste vanematega, v.a juhul, kui see on vastuolus lapse heaoluga. Lapse perest eraldamisel, tuleb eelistada perepõhiseid asendushooldusvorme, asutusse paigutamise asemel. (Laste ja perede arengukava... 2014).

Sotsiaalhoolekande seadus (edaspidi SHS) (RT I 1995, 21, 323) sätestab organisatsioonilised, majanduslikud ja õiguslikud alused ning reguleerib sotsiaalhoolekandes tekkivaid suhteid. Asenduskoduteenus on reguleeritud sotsiaalhoolekande seaduses, kus SHS §15¹ sätestab, et asenduskoduteenuse üks peamisi eesmärke on lapse põhivajaduste rahuldamine. SHS §15² lõikest 1 tulenevalt on orvul või vanemliku hoolitsuseta lapsel õigus asenduskoduteenusele, kui tema hooldamist ja kasvatamist ei teosta eestkostja või hooldaja. SHS §15⁸ lg 5 punkt 1 on välja toodud, et asenduskoduteenuse osutaja on kohustatud tagama asenduskoduteenusel viibiva lapse hooldamise, kasvatamise, arendamise ja turvalisuse. Asenduskodus peavad olema

tagatud tava- kui ka erivajadustega lapsele, lähtudes individuaalsetest võimetest, huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalused asutuse siseselt kui ka väljaspool asutust.

Laste õigustele, huvidele ja vajadustele on lastel ka kohustused, mis käivad käsikäs. Lapsel on õigus haridusele, samas on tal kohustus käia koolis. Lapsel on õigus nõuda, et tema õigusi austatakse, kuid sealjuures peab ta austama ja arvestama teiste laste ning täiskasvanute õigustega. Kuna inimesed peavad üksteisest lugu pidama ja teineteisega viisakalt suhtlema, siis peavad olema viisakad nii suured kui ka väikesed. (Laste õigused... 2014)

3. UURIMUS ASENDUSKODUS KASVAVATE LASTE HUVITEGEVUSE JA VABA AJA VEETMISE VÕIMALUSTEST

Selles peatükis tuuakse välja uurimise eesmärgid, uurimisküsimused, uurimise läbiviimine ja valim. Antakse autori poolne ülevaade andmete analüüsist ja tehakse järeldused ning ettepanekud. Samuti on välja toodud Valga asenduskodu ja Taheva asenduskodu ajalugu ja klientide kirjeldus.

3.1. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Eestis on loodud kõikidele lastele õigusaktide alusel võrdsed kohtlemise põhimõtted. Seega hõlmavad laste õigused ka asenduskodu laste õigusi – õigused abile, toetusele ja teenustele ning õigus osaleda ühiskonnas ja avaldada arvamust. Sellest lähtuvalt peaks olema asenduskodus elavatel lastel võrdsed valikuvõimalused vaba aja veetmiseks.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on välja selgitada laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalustest kahe Valga maakonna asenduskodu näitel. Soov on vaadelda, uurida, analüüsida asenduskodu laste valmisolekut ja võimalusi osaleda huviringides, osalemist vaba aja üritustel, ekskursioonidel ja võimalusi asutuse siseselt vaba aja sisustamiseks ning tuua välja põhjused laste mitteosalemisel huvialaringidest ja vaba aja tegevustest.

Lähtudes töö eesmärkidest, on püstitatud järgmised uurimisküsimused.

- Millised on noorte vaba aja veetmise ja huvitegevuse võimalused asenduskodus?
- Milliseid vaba aja tegevusi ja huvitegevusi asenduskodulapsed olulisteks peavad?

- Millised on põhjused asenduskodus elavate laste mitteosalemisel huvitegevusringides ja teistes vaba aja tegevustes?

3.2. Uurimise läbiviimine ja valim

Uurimismaterjali kogumiseks ja analüüsimiseks on kasutatud kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivne uuring toimus loomulikus keskkonnas, mis võimaldab uurijal märgata indiviidi ning osalejate tegelikku kogemusse sisse elada. (Laherand 2008: 17) Andmete kogumise meetodina kasutatakse poolstruktureeritud- ja ekspertintervjuud.

Poolstruktureeritud intervjuu puhul on küsimused kõikidele intervjuueeritavatele ühesugused, ei anta küsitletavatele vastusevariante, intervjuueeritav tohib vastata oma sõnadega. Intervjuu suur eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. (Laherand 2008:177) Oma ala asjatundjatega, kelleks on asenduskodu kasvatajad ja juhatajad, viiakse läbi ekspertintervjuu, et küsida hinnangut, arvamusi olukorra parendamiseks.

Uurimise läbiviimisel on kõigile respondentidele selgitatud uurimistöö eesmärk ja intervjuu anonüümsust. Intervjuuks on eelnevalt luba küsitud ja kokku lepitud ajas asenduskodu juhtidega, samuti on saadetud küsimustik meili teel tutvumiseks ja ette valmistamiseks. Intervjuud viidi läbi Valga asenduskodu ja Taheva asenduskodu ruumides, ajavahemikul 03.03.2014–10.03.2014. Intervjuud lastele kestsid kõige pikemalt 15 minutit ja kõige lühem intervjuu pikkus oli kaheksa minutit. Ühe lapse puhul viidi intervjuu läbi telefoni vestlusega. Intervjuude pikkus sõltus laste vastustest küsimustiku I osas, kes ei osalenud huvialaringides. Ekspertintervjuu puhul sooviti vastata küsimustele kirjalikult.

Intervjuud on salvestatud diktofonile ja transkribeeritud edasiseks analüüsiks. Transkribeerimiseks ehk litereerimiseks nimetatakse salvestatud intervjuu muutmist tekstiks, sellele kirjaliku kuju andmist (Laherand 2008: 279). Pärast intervjuude salvestamist ja märkmete tegemist sisestati andmed Microsoft Wordi. Andmete analüüsimiseks kasutati temaatilist analüüsi. Andmed on jaotatud küsimustiku põhjal alateemadeks:

1. Küsimused noorele: osalemine huvialaringides.
2. Küsimused noorele: tegevused vaba aja sisustamiseks.
3. Küsimused asenduskodu töötajale, juhatajale.

Intervjueeritavate vastused on töös välja toodud kaldkirjas ja eristatud koodiga, mille järele on lisatud lapse vanus, et tagada anonüümsus, näiteks tüdruk T16, poiss P9, samaealiste laste puhul on koodi lõppu lisatud 2, näiteks P12. 2. Eksperdid eristatakse koodidega E1, E2.

Sihtgrupi juhuvalimi moodustasid kahes asenduskodus 7–17aastased kooliealised lapsed, kes elavad asenduskodus ööpäevaringselt. Valimis osalesid lapsed, kes olid nõus vastama küsimustele ja viibisid kokkulepitud päeval ja ajal asenduskodus. Intervjuu viidi läbi 23 lapsega ja kirjalikult vastasid küsimustele 4 eksperti.

3.3. Valga Lastekodu Kurepesa ajalugu ja kliendid

Valga Väikelastekodu asutamise ajaks loetakse 27. detsember 1949. aasta, kui saabusid lastekodusse esimesed lapsed. Lastekodu asus Valgas Aia tn. 10 ning oli loodud 30kohalisena. Vastu võeti lapsi vanuses 0–3 aastat. Lapsed suunati lastekodusse Tallinnast Tervishoiu Ministeriumi poolt ning Valga Väikelastekodu oli vabariigis ainuke (terves vabariigis oli seitse väikelastekodu), kuhu suunati täiesti terved lapsed. Kuna hoone oli vana ning sanitaartingimused kehvad, siis leiti 1959. aastal lastekodu jaoks sobilikum maja Kuperjanovi tn. 9. (Valga Lastekodu ... 2014)

Ajapikku ei rahuldanud ka Kuperjanovi tänava maja enam lastekodu vajadusi, kuna ei vastanud rangetele tervisekaitse nõuetele ning puudus ka võimalus ümber ehitada muinsuskaitse all olevat hoonet. Hakati otsima uusi võimalusi ning leiti, et Valgas Kungla 12 asuv endine lasteaed sobiks peale ümberehitust lastekoduks. Peale põhjalikke ümberehitusi koliti sisse 24. juulil 2000. aastal. Asutus oli planeeritud 30kohalisena (ajutiselt majutab kuni 42 last). Lastekodusse toodi ka seni Kuigatsi Eriinternaatkooli juures elanud üheksa lastekodulast vanuses 15–16 eluaastat. (*Ibid*)

Kuna sisu ei vastanud enam ammu väikelastekodule esitatud tingimustele, sest teenindati nüüd juba lapsi vanuses 0–18 eluaastat, siis otsustati muuta ka asutuse nimi. 31. detsember 2001. aasta lõpetas Valga Väikelastekodu oma tegevuse ja 01. jaanuar 2002. aastal alustas tegevust Valga Lastekodu Kurepesa. Loodud asutus võttis üle kõik Väikelastekodu varad, lepingud, personali ja lapsed. Asenduskodus pakutakse peale asenduskoduteenuse ka varjupaigateenust. (Valga Lastekodu... 2014)

Asenduskoduteenust on võimalik pakkuda maksimaalselt 31-le lapsele. Hetkel on asenduskoduteenusel 26 last ja noort, kellest 13 on erivajadusega last (raske puue) ja kaks väikelast alla kahe aasta, kes samuti loetakse erivajadustega laste hulka. Lapsed on jaotatud kolme perre. Esimeses peres on kaheksa last (vanuses 0 aastat kuni 12 aastat), teises peres üheksa last (vanuses 10 kuni 18 aastat) ning kolmandas peres üheksa last (vanuses 12 kuni 18 aastat).

Esimene pere asub hoone esimesel korrusel, kus on üheksast lapsest kaks alla kaheaastased ja kolmel lapsel on raske puue. Teine ja kolmas pere elavad teisel korrusel, ühe kogu korrust läbiva koridori peal. Teises peres on kümnest lapsest kuuel raske puue ning kolmandas peres kaheksast lapsest neljal on raske puue. Põhiliselt on lastel aktiivsus ja tähelepanuhäire, on ka liitpuude, kõne- ja käitumishäiretega lapsi. Kõik teise ja kolmanda pere lapsed on kooliealised või vanemad.

Asenduskodus on lastele vaba aja veetmiseks olemas rulluisud, uisud, rulad, suusad, rattad, korvpalli-, võrkpalliplats, mänguväljak, ping-pong laud, hulgaliselt raamatuid, lauamänge, legosid, kunstitarbeid. Majasiseselt korraldatakse joonistuskonkurse, rühmadevahelisi viktoriine, ülestõusmispüha, kooli lõpupidu, jõulupidu tähistamisi.

Vaba aja veetmiseks asenduskodu väliselt on korraldatud erinevaid üritusi, kokkusaamisi: sportlik päev sõpradega Tartus; telklaagrid mereääres; sügismatkad; sportlik päev Pedeli ääres; orienteerumine „Tunne oma kodulinna“; erinevad laagrid, mille puhul teevad lapsed valiku (Veski laager, Valgemetsa laager jne); Tilsi spordipäevad, mis on asenduskodudevahelised. Traditsiooniks on saanud sõbrapäeva ja kadrijooksu tähistamine koos Taheva asenduskodu lastega, mida korraldab LIONS-klubi, samuti on sellel aastal korraldatud ekskursioon mõlema asenduskodu lastega

Stokholmi. Asenduskodu lastel on võimalik Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuses pühapäeviti käia kinos tasuta, kokkuleppeliselt omanikuga saavad lapsed mängida bowlingut tasuta üks kord kuus.

3.4. SA Taheva Sanatooriumi asenduskodu ajalugu ja kliendid

1926. aastal avas Töö- ja Hoolekandeministeerium Taheva mõisas Vigaste Lastekodu. Vigaste Lastekodu avamise tõenäoliseks põhjuseks oli see, et peale sõdade (I Maailmasõda ja Vabadussõda) oli Eesti Vabariigis tekkinud suur hulk vanemlike hoolitsuseta lapsi. Asutuse nimi viitab asjaolule, et lapsed olid invaliidistunud. (SA Taheva Sanatoorium... 2014)

1927. aastal vastloodud asutusest viiakse ära invaliidistunud lapsed ja asemele tuuakse tuberkuloosi põdevad lapsed. Vigaste Lastekodu nimetatakse ümber Tiisikushaigete laste kodu-sanatooriumiks. 1961. aastal korraldati ümber laste ravi ja vastu hakati võtma vaid koolieelikuid, sest ei olnud võimalik tagada õpet. 1. jaanuarist 1964 sai sanatooriumist 100 kohaga laste raviasutus. 1985. aastal hakati ravialuseid võtma vastu vahetuste kaupa. Vahetuse pikkus oli 2–3 kuud ja see olenes ravialuste tervisest. (*Ibid*)

1993. aastal asutati sanatooriumi juurde lastekodu, mille esimesed kasvandikud toodi üle suletud Hellenurme lastekodust. 2004. aastal Taheva Lastesanatoorium lõpetas oma tegevuse Valga Maavalitsuse hallatava riigiasutusena ja varad anti üle Taheva vallale, kes moodustas Sihtasutuse Taheva Sanatoorium. 2005. aastal alustab tööd SA Taheva Sanatoorium kahe osakonnaga: lastekodu osakond ja üldhooldekodu osakond. (*Ibid*)

Asenduskodu baasil osutatakse ka turvakoduteenust ja intervallilist asendushooldust. Turvakodus tagatakse vanemliku hoolitsuseta jäänud või ohtu sattunud lastele nende eale ja seisundile vastav hooldamine, meditsiiniline abi ja rehabilitatsiooni korraldamine, koos elukohajärgse omavalitsusega tagatakse lastele nende huvide ja õiguste kaitse. (*Ibid*)

Asenduskodu on asenduskoduteenuse osutamiseks kuni 30 kasvandikule. Hetkel elab asenduskodus 1. aprilli 2013. aasta seisuga 19 kasvandikku, kellest 11 on erivajadusega. Asenduskodu töötab peresüsteemil, kus peresse kuulub kuni kaheksa last. Seisuga

01.04.2013.a. on asenduskodus loodud kolm peret. Üks pere moodustub noortest, kes õpivad kutseõppeasutustes ja kõrgkoolides ning elavad erinevates paikades üle Eesti ühiselamutes või üüripindadel. Selle pere liikmetele on tagatud elamispiind ka asenduskodu ruumides. Nende perevanemaks on sihtasutuse sotsiaaltöötaja. Kaks peret elab kohapeal. (SA Taheva Sanatoorium... 2014)

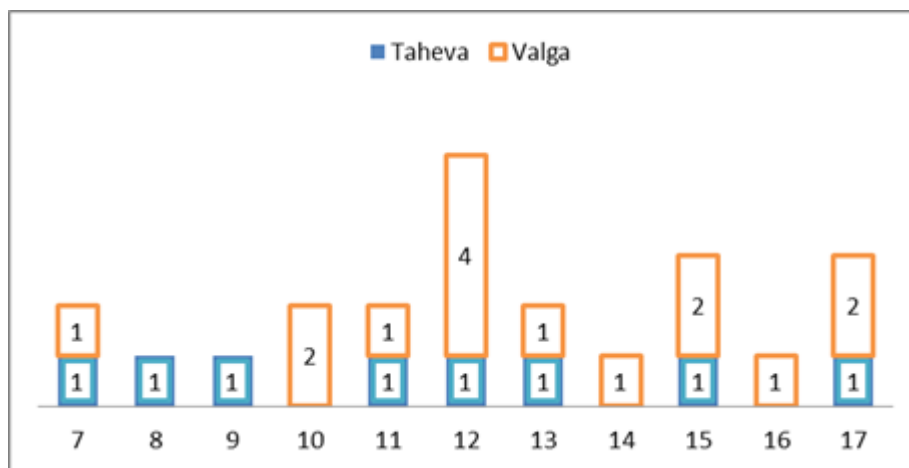
Igal perel on oma köök, puhkeruum, kasvatusala töötajate ruum, sanitaarruumid ja iga pere kasutuses on 4–5 magamistuba (üks tuba kuni kahele lapsele). Ühiskasutuses on olemas saun. Ürituste korral on täiendavalt võimalik kasutada söögisaali, päevakeskuse ruume ja teisi sihtasutuse ruume ning territooriumit. Asenduskodul on vaba aja veetmise võimalusteks olemas, võrkpalli-, jalgpalliplats, ronimisredelid, kiiged, liivakast, uisud, suusad, jalgrattad, hulgaliselt raamatuid, lauamänge. Kõrvalasuvas päevakeskuses on jõusaal, lauatennis, karoonaalud. (*Ibid*)

Asenduskodul on palju traditsioone ja koostööpartnereid. Näiteks tähistatakse riiklike ja rahvakultuuri tähtpäevi, laste isiklike tähtpäevi, kooli lõpupidu tähistamine. Koostööpartnerite toel ja osalusel toimuvad näiteks järgmised sündmused: vastlapäev koos LIONS-klubiga ja Valga Lasetekoduga Kurepesa, ühisüritused Mõniste motoklubiga Wildhogs, regulaarne ujumine Pühajärvel AS Elion Ettevõtte toel. Samuti korraldatakse sõprade päeva, ühisüritused Kaitseliidu ja selle eriorganisatsiooni Naiskodukaitsega, Eesti Punase Ristiga, Elupuu Kogudusega Võrust ja Elu Sõna Kogudusega Valgast, SEB heategevusfondi kaudu käidi perepäeval Paides. (*Ibid*)

Sagedasti toimuvad ühised väljasõidud näiteks Metsavenna tallu talispordi harrastamiseks, igal aastal külastatakse Alaveski Loomaparki. Kasvandikud osalevad Taheva valla külade üritustel, külapäeval, kus ka esinetakse, heakorratalgutel, koristavad kooli-, kodutee ääri prügist, hooldavad lillepeenraid, mõned neist tegelevad harrastuskalapüügiga ning korjavad marju seeni taskuraha teenimise eesmärgil. (*Ibid*) Võetakse osa jüriööjooksust, käiakse Tallinnas tsirkuses, Helsingis muuseumis, osaletakse iga aasta erinevates laagrites (Taevaskoja laager, Otepää Noortelaager jne).

3.5. Uurimisandmete tulemused ja analüüs

Uurimuses osales Valga asenduskodust 15 last, kellest seitse on erivajadusega. Taheva asenduskodu vastanuid oli kaheksa last, kellest kolm on erivajadusega. Peamiseks kriteeriumiks oli, et lapsed elavad ööpäevaringselt asenduskodus, kuna sellisel juhul võtavad lapsed osa asenduskodu siseselt ja väliselt pakutavatest vaba aja tegevustest ja osalevad huvialaringides. Töös olevad joonised on autori koostatud.

Joonis 1. Küsimustikule vastanute arv elukoha ja vanuse järgi.

Valga asenduskodu 15-st vastanust seitse on tüdrukud ja kaheksa on poisid. Taheva asenduskodu kaheksast vastanust on kolm tüdrukud ja viis on poisid.

3.5.1. Küsimused noorele: osalemine huvialaringides

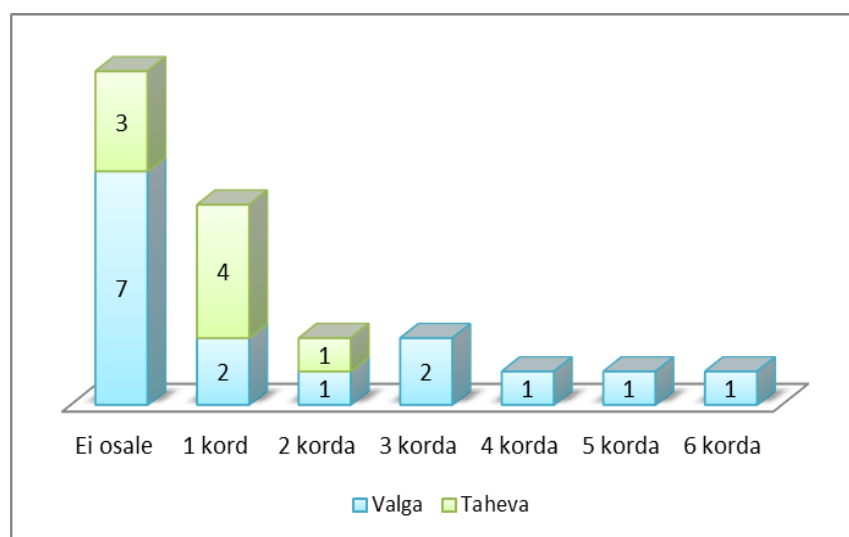
I osa 12 küsimust puudutavad huvialaringides osalemist, kes on mõjutanud osalema just nendes ringides ja info kättesaadavust.

„**Millises huvialaringis osalete?**“, on välja toodud laste poolt 10 huvialaringi, kus nad antud hetkel osalevad. Valga asenduskodu populaarsem huvialaring poiste puhul on tehnikaring, tüdrukute puhul ehetering, kus käivad kolm last ja lasketreening, kus osalevad kaks tüdrukut ja üks poiss. Järgnevad on tantsuring, ujumistreening, kus osalevad kaks last igas ringis. Üks laps käib ratsutamas, kergejõustikus ja muusikakoolis klaverit õppimas.

Taheva asenduskodu lastest osalevad kaks last puutööringis, tantsuringis ja kunstiringis. Mõlema asenduskodu laste vastustest selgus, et huvialaringides osalejatest on aktiivsemad tüdrukud, vastanutest kaheksa ja viis on poisid.

Valga asenduskodu lapsed osalevad peamiselt huvialaringides, mis asuvad Valga Põhikoolis ja Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuses. Taheva asenduskodu lapsed käivad peamiselt huvialaringides Hargla Koolis ja Hargla Maakultuurimajas, mis asub lastele kooli lähedal.

„**Mitu korda nädalas osalete huvialaringides?**“ . Vastanutest 10 last (9–17aastased) ei osale mitte üheski huvialaringis, nendest viis last on erivajadusega. Huvialaringides mitteosalejad ei avaldanud mingit soovi ka edaspidi osaleda ringides, nemad veetsid vaba aega tegevustega, mida pakutakse asenduskodu siseselt. Samas pidasid lapsed oluliseks aega, mida veedetakse koos sõpradega, niisama ringi jalutades või tegeletakse asenduskodus sporditegevustega (jalgrattaga sõitmine, pallimängud).

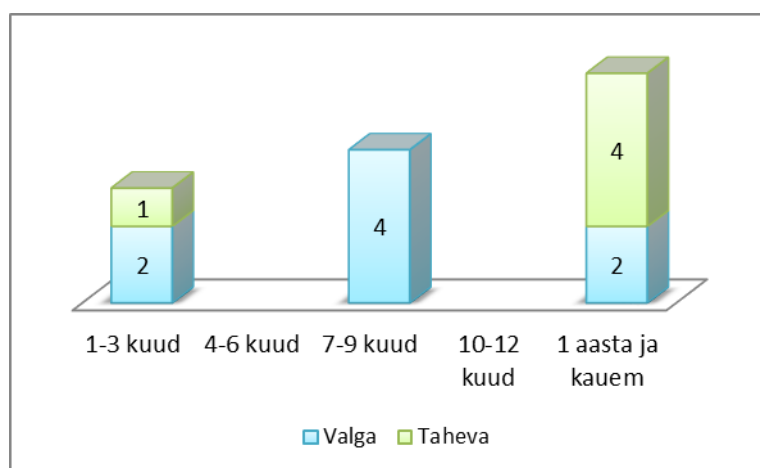

Joonis 2. Laste osalemine huvialaringides nädala lõikes.

Nagu jooniselt 2 on näha, osalevad lapsed kõige rohkem üks kord nädalas huvialaringides, nendest kolm last on vanuses 7–8aastased, mis näitab, et laps kooli minnes on hakanud osa võtma huvialaringidest. Kuna laps suhtles varem peamiselt teiste asenduskodu laste ja kasvatajatega, siis nüüd on oluliselt suurenenud väljaspool asenduskodu lapse suhtlusringkond. Lapse aktiivsus on tõusnud ja on tekkinud huvi

erinevate tegevuste vastu. Kui lapse päevaplaan oli varem asenduskodus kindlalt paigas, siis nüüd hakkab ta planeerima oma aega ja tegevusi, mida tehakse koos kasvatajaga. Samas suhtlemine erinevate inimestega arendab tema suhtlemisoskust, annab juurde enesekindlust ja julgust.

„**Kui pikka aega olete huvialaringis käinud?**“, oli kõige rohkem vastanuid üks aasta ja kauem, mis näitab lapse püsivust, järjepidevust ja huvialaringide õiget valikut. Kõige olulisem ongi lapse puhul, et ta ise tahaks valitud huvialaringis käia, et see poleks talle kohustus. Neli vastanut Valga asenduskodust on osalenud huvialaringides 7–9 kuud, mis on samuti väga hea tulemus ja kolm last on alles käima hakanud huvialaringides, 1–3 kuud. Oli ka lapsi, kes osalevad mitmes ringis, joonisel 3 on välja toodud huvialaring, kus laps on osalenud kõige kauem.

Joonis 3. Laste osalemise aeg huvialaringides.

Kahes või enamal huvialaringis osalevad Valga asenduskodu neli tüdrukut, vanuses 10–14 aastat ja kümneaastane poiss. Taheva asenduskodus on 13aastane poiss, kes osaleb kahes huvialaringis.

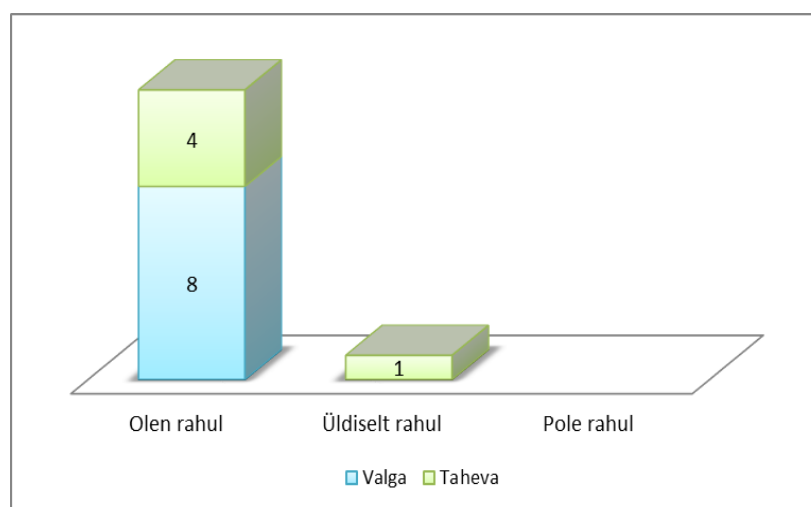
„**Kuidas olete rahul huvialaringidega?**“, vastasid 13-st lapsest 12, et on väga rahul huvialaringidega (vt joonis 4).

Taheva asenduskodu laps vastas küsimusele, et on üldiselt rahul.

P12. 3: „...kuna ei jõua käia, pole aega, sellel päeval on koolis muid tegevusi“

Antud lapsel on sellel päeval kaks kehalise kasvatuse tundi ja peale seda veel tantsuring koolis, siis ta käibki huvialaringis nii nagu ta tunneb, et tal on selleks veel tahtmist.

Lapsed, kes osalevad huvialaringides, ei toonud keegi välja, et nad pole rahul huvialaringidega. Sellest tulenevalt saab tõdeda, et lapsed, kes käivad huvialaringides, teevad seda heameelega ja on rahul oma valikuga ning huvialaringide korraldusega.

Joonis 4. Lapse rahulolu huvialaringidega.

„**Millised oskused on teil oma huvialadega tegeledes arenenud?**“, on lapsed toonud välja, et:

T7: „...julgest, sõpru“, T8: „...õpime tantse, saab tantsida erinevaid tantse“, T10: „...oskan paremini ujuda“, T11: „...sõpru on juurde tulnud“, T11. 2: „...rohkem joonistan, sõpru saanud“, T12: „...saanud kiiremaks, jõudu juurde“, T13: „...laskmisoskus, olen sõpru leidnud“, T14: „...laskmisoskus“, P12: „...oskan tehnikaga ümber käia“, P12. 4: „...oskan puurida, teen maalimislauda“, P13: „...oskan teha puust lõikelaudu, mõõka, kilpi“.

Laste puhul saabki pidada oluliseks, et nad on leidnud rohkem sõpru väljaspool asenduskodu, kellega suhelda. Lastele on väga oluline nende suhtlusringkond ja läbisaamine teiste lastega, juhendajatega. Samuti on saanud lapsed juurde kogemusi,

oskusi käelistes tegevustes, ajaplaneerimise oskust, suhtlemisoskust, meeskonnatöö oskust. Huvialaringides osalemine aitab teadvustada lapsele tema huve, oskusi, võimeid, mis aitavad kaasa eneseleidmiseks, -arendamiseks ja ka enesehinnangu kujunemiseks.

„Millistes huvialaringides olete varem osalenud ja miks loobusite nendest huvialaringidest?“ 23-st vastanust üheksa last ei ole varem osalenud huvialaringides. 11 last Valga asenduskodust on välja toonud põhjused, miks nad on loobunud või ei saa enam huvialaringides osaleda:

T10: „ ...kergejõustikus, ...ei saa osaleda, sest terviseprobleemid; ...ei käi enam lasketiirus, sest see on liiga kaugel“, T12: „ ...lasketreeningus, ei olnud enam aega käia“, T13: „ ...kergejõustik, ebameeldivad inimesed, beibed“, T14: „ ...puutööring, kunstiring, tantsuring, sest ei ole aega“, T16: „ ...tantsuring, kuna polnud enam huvi seal edasi käia“, P12: „ ...nutilabor, astronoomia ring, kasvataja ei lubanud hinnete pärast“, P12. 2: „ ...kasvataja sõnul, on lapsel raske puue ja käitumishäire, mille tõttu pidi loobuma tantsuringist, ...tal endal ka huvi puudus“, P15: „ ...korvpall, jalgpall, ei viitsinud“, P15. 2: „ ...korvpall, konflikt õpetajaga, ...kitarri muusikakoolis, vahetus õpetaja“, P17: „ ...laskmine, ei viitsinud“, P17. 2: „ ...korvpall, jalgpall, lasketreening, tahtsin rohkem olla perega, sõpradega“

Huvialaringides mitteosalemise põhjused on väga erinevad, nende hulgas ka huvi puudumine ja mitte viitsimine, mida võib ka pidada huvi puudumiseks. Lastel muutuvad ajaga huvid ja tahtmised, sellest tulenevalt nad vahetavad huvialaringe või loobuvad üldse erinevatel põhjustel (konfliktid, tervislikud probleemid, käitumisprobleemid) huvialaringides osalemisest. Poisi (P12) puhul, kes osales mitmes huvialaringis, tuli teha valikud, kuna lapsel ei jäänud aega õppimiseks. Tüdruku (T16) puhul, kes käib ametikoolis koka erialal ja antud hetkel osaleb praktikal, puudub tahtmine huvitegevuseks. P12. 2 on raske puudega laps, kellel on käitumishäired ja tal ei ole võimalik seetõttu iseseisvalt huvialaringides osaleda.

Taheva asenduskodu lapsed tõid välja põhjused, miks nad on huvialaringidest loobunud: esimese lapse puhul said põhjuseks käitumisprobleemid, teine laps tegi valiku teise

huvitegevuse kasuks ja kolmanda puhul pidi laps loobuma mitte omal tahtel, kuna huvialaringi enam kohapeal ei toimunud:

P9: „...*kunstiring, käsitööring, visati välja, tegin pahandusi*“

P13: „...*koolitantsuring, visati välja, ei läinud suvel tantsima, läksin kalale*“

P17. 3: „...*maadlus- ja poksiring, treenerid käisid kohapeal, enam ei käi*“

Valga asenduskodu 11-st vastanust kuus last ja Taheva asenduskodu kolmest vastanust kaks last, kes osalesid varem huvialaringides, ei osale enam mitte üheski ringis. Huvialaringis mitteosalejate vanus on peamiselt 15–17 aastat, kus saab tuua välja murdeiga e puberteediiga. Lapse arvamused ja suhted teistega (sõpradega) muutuvad ja ta ei pea enam oluliseks ega tähtsaks tegemisi, mida ta varem oli teinud.

„**Millisesse huvialaringi tahaksite veel minna ja mis seda siiani on takistanud?**“ 23-st vastanust 13 last ei soovinud minna mitte ühtegi huvialaringi, 10 last tõid välja järgnevad huvialaringid ja põhjused, miks seda siiani pole tehtud:

T14: „...*autokross, ei ole saanud teadet motoklubilt millal toimub*“

T16: „...*kunstiring, ei tea täpselt kas Valgas on kunstiringi*“

P12: „...*lasketreening, ma ei teadnud seda varem*“

P12. 2: „...*korvpall, kasvataja sõnul on takistuseks vaimne areng*“

P15. 2: „...*downhill rattaga sõita, ei ole isiklikku ratast*“

P17: „...*muusikakooli trumme õppima, ei ole kasvatajatega rääkinud*“

Neli last on vastanud, et sooviksid minna vitraažiringi, ujumistreeningusse, ratsutama ja tantsuringi, kuid pole aega. Lapsed, kes ei osale huvialaringides, ei soovinud ka edaspidi osaleda ringides. Nende peamiseks tegevuseks on sõpradega koos olla ja lihtsalt olla ilma kohustusteta.

„**Kas Teie arvamuse ja soovidega huvialaringide valikutes on arvestatud?**“, vastasid kõik 13 last, kes osalevad huvialaringides, et on arvestatud. Laste soovide ja huvidega

on mõlemad asenduskodud arvestanud ja võimaldatud osaleda huvialaringides, mis lastele meeldib.

„Mis või kes on mõjutanud tegelema just selle huvialaga ja kust olete saanud infot kodukohas vaba aja veetmiseks ja huvialaringides osalemiseks?“

20-e lapse vastused jagunesid, kes on mõjutanud huvialaringide valikul:

- ise soovisin, sest mind huvitas: vastas 11 last,
- sõbrad, tuttavad kutsusid: vastas neli last,
- asenduskodu töötajad soovitasid: vastas üks laps,
- koolis õpetajad: vastas neli last.

Koolis õpetajad suunasid, vastasid kolm Taheva asenduskodu last, kuna ringid, kus lapsed osalevad, asuvad Hargla koolis. Valga asenduskodu ühe lapse puhul sai huvialaringide valikus otsustavaks teine pereliige:

T12: „...*kuna kasuõde käis nendes ringides, pandi mind ka*“

Vastanu käib kahes huvialaringis, milleks on muusikakool ja kergejõustik, ta on osalenud ringides aasta ja kauem. Kuigi tema ei ole oma valikut alguses ise teinud, on ta oma huvialadega väga rahul.

Infot huvialaringide kohta on kõige rohkem saadud sõpradelt, millele vastati 11 korda, koolist neli korda, noortekeskusest kolm korda, interneti kaudu ja asenduskodu töötajalt kaks korda.

Huvialaringide valikud on lapsed enamjaolt ise teinud, samas on olnud oluliseks sõprade arvamus ja nende valikud huvialaringide suhtes. Ei taheta minna uude huvialaringi üksi, on parem kellegagi koos käia ja uusi sõpru soetada.

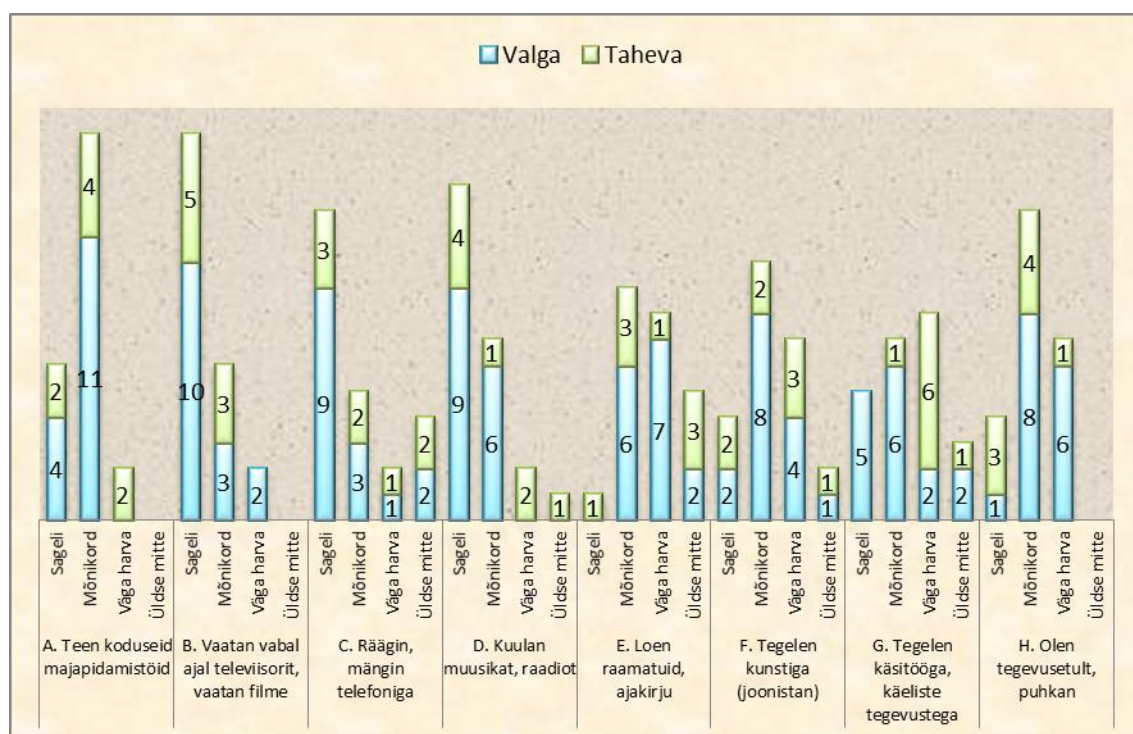
3.5.2. Küsimused noorele: tegevused vaba aja sisustamiseks

II osa kuus küsimust puudutavad vaba aja sisustamist asenduskodu siseselt kui ka väljaspool asutust. Samuti laste soove, millega sooviksid vabal ajal tegeleda ning kui

palju võtavad lapsed osa asenduskodu väliselt organiseeritud vaba aja veetmise võimalustest.

„Milliseid tegevusi meelsasti teete asenduskodu siseselt oma vaba aja sisustamiseks?“

Asenduskodudes on lastele võimaldatud lähtuvalt iga lapse vanusest, arengust ja võimekusest veeta vaba aega. Kuidas lapsed seda kasutavad või millest osa võtavad, sõltub huvialaringides osalemisest, õppeedukusest ja huvist midagi teha. Erivajadustega laste puhul on oluline kasvataja suunamine vaba aja sisustamiseks talle võimekate ja huvi pakkuvate tegevustega.

Joonis 5. Tegevused mida lapsed teevad asenduskodu siseselt.

Teen koduseid majapidamistöid: vastati kõige rohkem, et teen mõnikord, mis on arvuliselt 15 last, kuus last vastasid sageli ja väga harva vastas kaks last.

Kuna lastel on asenduskodus kohustuslik pesta oma nõud, söögitoa koristamine graafiku alusel ja oma toa koristamine, siis vastanud, kes teevad majapidamistöid harva ja

mõnikord, piirduvad enamjaolt kohustusliku tegevusega. Mitte kunagi ei tee majapidamistöid, ei vastanud ükski laps, mis oleks ka asenduskodus lubamatu.

Lastele jõukohased tööd on veel prügi välja viimine, trepi koristamine, maja seinte pesemine. Välitöödest on lillepeenarde hooldamine, aiamaa hooldamine, territooriumi koristamine (lehtede riisumine, lume lükkamine).

Vabal ajal vaatan televiisorit: sageli vastas 15 last, kuus last vastas, et mõnikord ja kaks last vastas, et väga harva. Üldiselt meeldib televiisorit vaadata kõigil lastel, enamjaolt vaadatakse seriaale. Meedia vahendusel saavad lapsed olulist infot maailmas toimuvate sündmuste kohta. Samuti erivajadustega lapsed, kes ei osale huvialaringides, on televiisori vaatamine üheks vaba aja veetmise võimaluseks. Asenduskodu töötajad teevad ka valikuid filmide osas, mida soovitakse õhtuti vaadata.

Räägin, mängin telefoniga: vastas 12 last, et teeb seda sageli, viis last vastas mõnikord, kaks last vastas väga harva ja neli last vastas üldse mitte. Üldse mitte vastanud lapsed jäid vahemikku 7–10 aastat ja peamiseks põhjuseks oli mobiiltelefoni puudumine. Telefon on mõnele asenduskodu lapsele väga oluline, kuna see on otsene suhtlusvahend lähedastega, ühel lapsel oli selleks vanaisa, teisele ema jne.

Kuulan muusikat, raadiot: vastas 13 last, et kuulab muusikat sageli, seitse last vastas, et mõnikord, kaks last (8, 13aastane) vastas väga harva ja üks laps (7aastane) üldse mitte. Siinjuures saab tõdeda, et nooremad lapsed ei kuula muusikat, kuna muusikat kuulatakse enamjaolt mobiilivahendusel, siis mobiili mitte omamisel, seda ei tehtagi.

Loen raamatuid, ajakirju: vastas üheksa last, et loeb mõnikord, kaheksa last vastas, et väga harva, viis last vastas üldse mitte ja ainult üks laps vastas, et loeb sageli. Asenduskodudes on olemas palju erinevaid raamatuid, kuid laste huvi lugemise vastu on väike.

Tegelen kunstiga, joonistan: vastas neli last, et teeb seda sageli, kes enamjaolt on tüdrukud, 11 last vastas mõnikord, kuus last vastas väga harva ja kaks last (13, 15aastased poisid) vastasid üldse mitte. Asenduskodudes on olemas vajalikud

joonistustarbed, kuid huvi joonistamise vastu ei ole väga suur. Peamiselt joonistatakse siis, kui on vaja teha kodutööd joonistamise tunniks.

Tegelen käsitööga, käeliste tegevustega: viis vastanut vastas, et tegelevad käsitööga sageli, seitse last vastas, et mõnikord, kaheksa last vastas väga harva ja kolm last vastas üldse mitte. Üldse mitte ei tegele käsitööga või käeliste tegevustega poisid, vanuses 17aastased ja 10aastane. Käsitöö ja käelised tegevused toodi tüdrukute puhul enam välja heegeldamist, pärlitest meisterdamine, lauamängud. Poisid mängisid lauamänge, panid legosid kokku, putitasid ratast (tõi esile mitu poissi), leiutamise, üks laps meisterdab tuulelohesid, üks laps teeb puutööd ja üks laps tegeleb elektroonikaga.

Olen tegevusetult, puhkan: vastas neli last sageli, 12 last vastas, et mõnikord ja seitse last vastas, väga harva. Üldse mitte ei vastanud ükski laps. Lapsele on väga tähtis enne koduste koolitükkide õppimist puhata, nii nagu ta seda soovib – kas siis magada, tegeleda meelepäraste tegevustega või lihtsalt tegevusetult olla.

„Milliseid tegevusi meelsasti teete asenduskodu väliselt oma vaba aja sisustamiseks?“ Kõige rohkem 18 korda vastati, et sõidan jalgrattaga. Sellele vastasid nii poisid kui tüdrukud. 16 korda vastati, et käivad ujumas, mida tehakse just suvel. 13 korda vastati, et mängivad pallimänge õues ja osalevad laagrites. Oluliselt vähem, ainult kolm korda vastati, et käin raamatukogus ja käin vaatamas spordivõistlusi. Taheva asenduskodu lapsed käivad peamiselt raamatukogus oma koolis. Väga vähe, ainult kaks korda vastati, et käivad kinos. Taheva asenduskodu laste puhul spordivõistluste vaatamine ja kinos käimine Valga linnas seab takistuseks harv bussiliiklus. Valga asenduskodu lastele on võimaldatud pühapäeviti teatuid filme käia tasuta vaatamas, siis kindlasti olukord muutub paremaks ja lapsed hakkavad käima rohkem kinos.

Küsimusele, kas on muud tegevust, millega tegeled asenduskodu väliselt vaba aja sisustamiseks, vastasid Taheva asenduskodu kolm last: *...ehitan onne, jooksen metsas* ja kaks poissi vastasid, et *...käivad kalal*.

Taheva asenduskodu asub looduskauis kohas, kus on mets ja jõgi lähedal. Lastele meeldib viibida looduses ning käia kalal ja marjul.

Valga asenduskodu kaheksa last (3 tüdrukut, 5 poissi) vastas: *...käin sõpradega väljas ja kaks poissi vastas: ...käin jalutamas.*

T11. 1: „*...käin huvialaringides ja koolis, muuks aega ei jää*“

„Kas on midagi, millega sooviksite vabal ajal tegeleda, aga milleks ei ole võimalust ja mis on takistuseks vaba aega huvitavalt veeta?“

Üldiselt polnud lastel suuri soove, millega võiks veel vaba aega sisustada, 23-st vastanust kolm Valga asenduskodu last tõi välja:

T11: „*...soovin magada, kogu aeg keegi tahab mind*“

Kuna vastaja (T11) käib neli korda nädalas huvialaringides, siis tema puhul on tõesti sooviks rohkem puhata.

T14: „*...sooviksin puhata, aga sõbrad on tähtsamad kui vaba aeg*“

P15. 2: „*...soovis downhill rattaga sõita, aga ei ole isiklikku ratast*“

Taheva asenduskodu üks vastaja tõi välja:

P12. 4: „*...sooviksin lauatennist mängida*“

Hetkel oli probleemiks, et ei leitud ruumi, kuhu lauatenniselaud paigutada, aga võimalused selleks olid olemas.

Asenduskodude enda poolt on loodud erinevad võimalused ja vahendid vaba aja veetmiseks. Ainsaks probleemiks on lõhutud asjad, näiteks jalgratas, mis on poistele üheks oluliseks vaba aja veetmise võimaluseks.

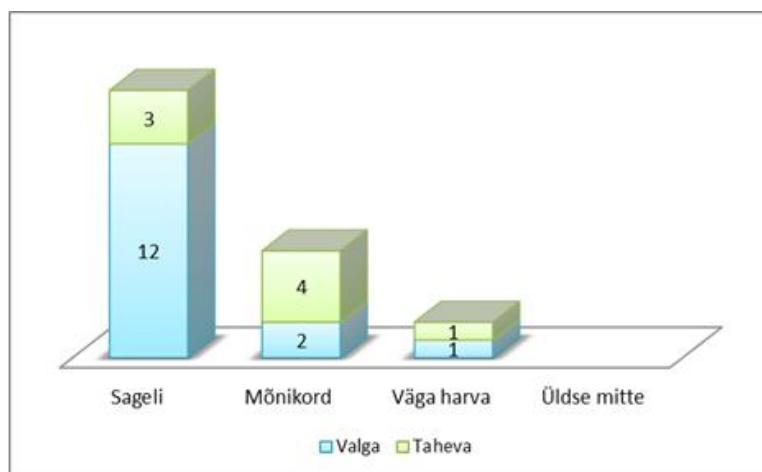
„Kas võtate osa asenduskodu vaba aja üritustest, ekskursioonides, laagritest?“ 23-st vastanust 15 last võtavad sageli osa asenduskodu vaba aja üritustest, ekskursioonidest ja laagritest. Seitse last vastasid, et võtavad osa mõnikord ja väga harva vastas üks laps. Üldse mitte ei vastanud ükski laps (vt joonis 6).

Taheva asenduskodu lapsed vastasid:

T13: „*... olen suvel Soomes ja ei võta osa laagritest*“

P12.4: „...suvel on hea asenduskodus olla, ei taha kuskile minna“

Pole paremat vastust lapselt, et tal on hea asenduskodus olla. Lastel on võimalik osaleda paljudel üritustel, ekskursioonidel ja samuti on neil endal võimalik otsustada, millest osa võtavad ja millest loobuvad.

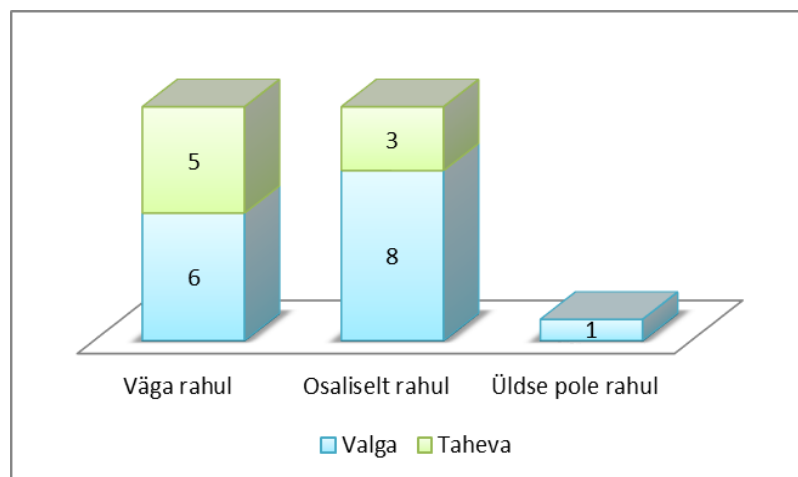

Joonis 6. Laste osavõtt asenduskodu vaba aja üritustest, ekskursioonidest, laagritest.

„**Kas olete rahul vaba aja veetmise võimalustega asenduskodus?**“

Vaba aja veetmise võimalustega olid lapsed enamjaolt rahul (11 last olid väga rahul ja 11 last olid osaliselt rahul).

Üldse pole rahul, vastas Valga asenduskodu laps P12: „...need on igavad“. Laps käib üks kord nädalas tehnikaringis, kus on ta osalenud aasta ja kauem. Asenduskodu vaba aja üritustest, ekskursioonidest ja laagritest võtab sageli osa, aga asenduskodu väliselt vaba aja sisustamise puhul, on laps vastanud, et käib sõpradega väljas ja ei tegele muude tegevustega. Sellest tulenevalt saab järeldada, et tal pole vaba aja sisustamiseks meeldivaid tegevusi. Laps on raske puudega ja on osalenud eelnevalt kahes huvialaringis, millest pidi loobuma, kuna õppeedukus langes. Soov on minna lasketreeningusse, aga ei teadnud sellest ringist varem. Asenduskodu töötajatel tuleb vastavalt lapse võimetele ja oskustele leida ja suunata lapse tegevusi vaba aja sisustamiseks asenduskodus.

Joonis 7. Rahulolu vaba aja veetmise võimalustega asenduskodus.

Valga asenduskodu laste arvamused osaliselt rahul vastanute puhul:

T10: „...*ei meeldi raamatut lugeda*“

T12: „...*kuna lõhutakse asjad ära ja sellepärast ei saa uusi*“

P15. 2: „...*asenduskodu võiks toetada minu rattaosade ostmist*“

P17: „...*ei lasta häid filme vaadata õhtul*“

Oluliseks saab pidada T12 vastust, kuna lõhutakse asju ja pole alati võimalus kohe uusi muretseda. Kuna tavalastega on koos ka erivajadustega lapsed, on juhtunud ka nende poolt lõhkumisi, näiteks televiisori puruks löömine. P17 vastanu tõi välja, et ei lasta õhtuti filme vaadata. Kasvatajaga rääkides selgus, et on tehtud mõningate filmide vaatamise puhul erandeid, aga alati tõesti ei tulda vastu.

Taheva asenduskodu laps vastas:

T11. 2: „...*mõnikord on igav*“

Taheva asenduskodu osaliselt rahul kaks last ei osanud välja tuua põhjused, miks nad nii arvavad. Alati ei pea olema laps tegevuses, peab olema ka aega lihtsalt olla, suhelda teiste asenduskodu lastega ja puhata.

3.5.3. Küsimused asenduskodu töötajale, juhatajale

III osa viis küsimust on esitatud oma ala asjatundjatele huvialaringides olevate laste arengu hindamisel, osalemise meeldivuse, võimaluste olemasolu ja võimalike lahenduste, ettepanekute kohta. Vastanutest kolm on oma ametikohal töötanud pikka aega.

Kuidas hindate laste arengut huvialaringides osalemisel? Kui positiivselt, siis milles väljendub? Kui negatiivselt, siis milles väljendub?

Asenduskodu töötajatelt soovisin teada saada, kuidas on mõjutanud lapse arengut huvialaringides osamine. Lastele on väga oluline osa võtta huvitegevusest mitmetel põhjustel: arendab isikuomadusi, aitab hinnata enda võimeid, vajadusi, arendab erinevaid oskusi, samas suurendab ka emotsionaalset rahulolutunnet ning toob vaheldust igapäevaellu.

Positiivsuse poole pealt toodi välja:

E1: „*...kohusetunne areneb, oskus oma aega planeerida*“

E2: „*...sisustab vaba aega, arendab kohusetunnet, vastutustunnet*“

E3: „*...positiivne, kui laps jääb ringi käima kevadeni. Positiivne, kui huvitub erinevatest ringidest ja teeb valiku, milles jätkab. Huviringide juhid on eeskujuks laste käitumise kujundamisele. Lapsed, kes on jäänud ringidesse käima, neil on rohkem kohusetunnet*“

E4 „*...lapsed osalevad huviringides aktiivselt vastavalt oma eale ja sobivale tegevusele. Tavakoolis õppivad lapsed osalevad aktiivselt koolis ja kultuurimajas pakutavates ringides, osalevad aktiivselt erinevates ülevallalistes projektides ja ühisüritustel. Erivajadustega lastele pakutakse tegevusi koolis ja asenduskodus kaastakse tegevustesse kõik lapsed, vastavalt tema arengule*“

Negatiivsuse puhul toodi välja:

E1: „*...mõnel kannatab õppeedukus*“

E4: „...negatiivsuse kohalt võib välja tuua aeg–ajalt puberteediea, mille ajal ei huvituta eriti milleski“

Kas lastele meeldib käia huvialaringides ja võtta osa vaba aja ettevõtmistest, üritustest?

E1: „...tüdrukud on enam huvitunud“

E2: „...meeldib, eriti kui valik on osutunud õigeks“

E3: „...huvialaringide ja vaba aja üritustel osalemisel on suur osa lapse vanusel. Alates 14. aastasest poistel väheneb huvi – ma ei viisi, ma ei taha. Tüdrukute huvi on tegevuste vastu suurem“

E4“ ... üldiselt meeldib ja rõõmustavad iga võimaluse üle koos midagi ette võtta või esineda“

Kas lastele on huvialaringide kohta info kättesaadav?

Sellele küsimusele vastasid mõlemad asenduskodud, et info on kättesaadav.

Kas Valga linnas, Taheva vallas on Teie arvates piisavalt huvialaringe ja vaba aja veetmise võimalusi? Kui ei, siis millistest huvialaringidest ja vaba aja veetmise võimalustest tuntakse kõige enam puudust?

E1, E2, E3: „...Valga linnas on lastele palju vaba aja veetmise võimalusi, pruugib lapsel ainult ise tahta ringides osaleda“

E1: „...puudu on poistele tehnikaringe“

E4: „...Tahevas, jah, kindlasti on“

Kas võimalused asenduskodus vaba aja veetmiseks ja huvialaringides osalemiseks on loodud? Millised on võimalikud lahendused?

E1: „...loodud võimalused sportimiseks, rühmades internet, hulgaliselt raamatuid, lauamängud“

E2: „...asenduskodus on lapsele kõik võimalused loodud huvialaringides osalemiseks. Võimalus on osa võtta ka linnas toimuvatest üritustest. Poistel võiks olla töötuba“

E3: „...asenduskodus on kõik võimalused loodud“

E4: „...jah on loodud, kui lapsel on huvi millegagi tegeleda, siis seda soositakse ja rahastatakse“

Kui ei, siis millised on takistused?

E1: „...piiratud ressursid tehniliste spordivahendite remondiks“

E4: „... Taheva asenduskodu puhul piirangud seab harv bussiliiklus“

Ettepanekud ja ootused tulevikus vaba aja ja huvitegevusega tegelemise võimaluste parandamiseks?

E1 „...laste pearaha suurendamine oluliselt. Tehnikaringide loomine poistele. Huviringid võiksid kõik olla riigi finantseeritavad. Rohkem võimalusi erivajadustega lastele huviringides osalemiseks“

Kokkuvõtvalt asenduskodu juhatajate ja kasvatajate vastustest saab välja tuua, et huvialaringides osalemine on arendanud laste kohusetunnet, vastutustunnet ja oskust planeerida oma aega. Positiivne on, et lapsed võtavad osa aktiivselt pakutavatest huvialaringidest, erinevatest vaba aja tegevustest ja linna-, valla- ja küla ühisüritustest.

Laste puhul tuleb jälgida, et mitmes huvialaringis osalejatel õppeedukus ei langeks, kuna õppimine on lapse jaoks kõige tähtsam tegevus. Puberteediiga on kasvuaeg, kus laste huvid muutuvad ja eriti poisid ei osale aktiivselt huvialaringides. Samas on lapsed vastustes välja toonud, kes ei osale huvialaringides, võtavad osa sageli vaba aja üritustest, laagritest, ekskursioonidest.

Huvialaringide valikuid Valga linnas ja Taheva vallas on piisavalt, seda täheldasid ka lapsed. Asenduskodudes on loodud võimalused erinevalt vaba aega veeta – teha sporti, lugeda, joonistada, mängida lauamänge jne. Kasvatajad lähtuvad individuaalselt iga lapse võimekusest, arengust ja soovist.

Probleemina toodi välja ressursi puudus spordivahendite remondiks ning et oleks rohkem võimalusi erivajadustega lapsel huvialaringides osalemiseks. Samuti toodi välja, et Valga asenduskodus võiks olla poistele oma töötuba, kus nad saaksid

meisterdada asjatundja juhendamisel. Taheva asenduskodu puhul on probleemiks harv bussiliiklus. Lapsed osalevad huvialaringides, mis asuvad koolis ja kooli lähedal.

3.6. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Uurimuse eesmärgiks oli uurida ja analüüsida laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalusi kahes asenduskodus. Sellest lähtuvalt koostati küsimustik, mis oli jaotatud kolme ossa: I osas küsiti vastuseid noore osalemise kohta huvialaringides, II osas sooviti vastuseid noore vaba aja tegevuste kohta asutuse siseselt kui ka väljaspool asutust ja III osas esitati küsimused oma ala asjatundjatele, huvialaringides olevate laste arengu hindamise, osalemise meeldivuse, võimaluste olemasolu ja võimalike lahenduste, ettepanekute kohta. Küsimustele vastasid 23 asenduskodu last ja neli oma ala asjatundjat (kaks juhatajat ja kaks kasvatajat).

Uurimuses selgus, et asenduskodudes on loodud vastavalt nende võimalustele igale lapsele veeta vaba aega meeldivate tegevustega ja osaleda erinevates huvialaringides. Lapsed teevad enamjaolt ise oma valikud, mitmest ja millistest huvialaringidest osa võtavad. Laste arvamuste ja soovidega huvialaringide valiku osas on asenduskodudes arvestatud. Erivajadustega laste puhul kasvataja suunab lapse huvialaringide ja vaba aja tegevusi, vastavalt tema arengule ja võimetele. Nii on ka Bronfenbrenner (1979) toonud välja sotsio-ökoloogilises teoorias, et tihedad mesosüsteemi tasandi suhted kodu, kooli ja vaba aja veetmise asutuste vahel on olulised, sest need toetavad sotsialiseerumisprotsessi, kus laps õpib ja võtab omaks kultuuri tähenduse. Lapse sotsialiseerumisel ühiskonda on asenduskodul täita esmane ja tähtis roll lapse kujunemisel indiviidiks. (Klefberg; Ogden 2001: 64)

Valga asenduskodus on lastele olemas järgmised vahendid: rulluisud, uisud, rulad, suusad, rattad, korvpalli-, võrkpalliplats, mänguväljak, ping-pong laud. Vaba aja sisustamiseks on asenduskodus hulgaliselt raamatuid, lauamänge, legosid, kunstitarbeid jmt. Maja siseselt korraldatakse joonistuskonkursse, rühmade vahelisi viktoriine, tähistatakse ülestõusmispüha, kooli lõpupidu, jõulupidu. Korraldatakse erinevaid laagreid, ekskursioone, matku, spordipäevi.

Valga asenduskodus ja Taheva asenduskodus korraldatakse üritusi ja kooskäimisi aastaringelt. On välja kujunenud traditsioonid, mida tähistatakse koos.

Taheva asenduskodus on vaba aja veetmise võimalusteks olemas: võrkpalli-, jalgpalliplats, ronimisredelid, kiiged, liivakast, uisud, suusad, jalgrattad. Samuti on hulgaliselt raamatuid, lauamänge jmt. Lapsed saavad käia kõrvalasuvas päevakeskuses, kus on jõusaal, lauatennis, karoonaud.

Valga asenduskodu lapsed osalevad peamiselt huvialaringides, mis asuvad Valga Põhikoolis ja Valga Kultuuri- ja Huvialakeskuses. Taheva asenduskodu laste vastustest tuli välja, et kõige rohkem käiakse huvialaringides Hargla Koolis ja Hargla Maakultuurimajas, mis asub lastele kooli lähedal.

Laste vastustest selgus kümme huvialaringi, kus nad antud hetkel osalevad. Valga asenduskodu populaarsem huvialaring poiste puhul on tehnikaring, tüdrukute puhul on ehetering. Järgnevalt on lasketreening, tantsuring, ujumistreening. Üks laps käib ratsutamas, kergejõustikus ja muusikakoolis klaverit õppimas. Taheva asenduskodu lastest osalevad kaks last puutõõringis, tantsuringis ja kunstiringis.

Mõlema asenduskodu põhjal saab öelda, et huvialaringides osalejatest on aktiivsemad tüdrukud, vastanutest kaheksa ja viis on poisid. Poiste puhul tuleb välja selgitada nende huvid ja leida tegevusi asenduskodu siseselt ja motiveerida osalema huvialaringides. Samuti on Kidron (2007: 179) pidanud oluliseks, et teiste tunnustamine ning olulisse seltskonda kuulumine on selged märgid edust elus. Suheldes rahuldatakse esmatähtsaid vajadusi sotsiaalsete kontaktide ja sootsiumisse kuulumise järele.

Uurimuses selgus, et huvialaringides osalemise aeg oli kõige rohkem vastanuid üks aasta ja kauem. Sellest saab järeldada, et laps on valinud huvialaringi, mis talle meeldib ja samas näitab see lapse püsivust, järjepidevust ja kohusetunnet. Neli vastanut 10-st on osalenud huvialaringides 7–9 kuud, mis näitab samuti lapse õiget valikut ja tahtmist huvialaringis käia. Kuus last on alles huvialaringides käima hakanud, nendest kolm last on vanuses 7–8 aastat.

Lapsed vanuses 7–8aastased, kes on hakanud koolis käima, ei ole veel teadlikud oma kindlatest huvidest ja soovidest. Töös välja toodud vastustest järeldub, et infot on saadud huvialaringide ja vaba aja veetmise kohta kõige rohkem sõpradelt, aga otsused huvialaringide valiku suhtes on lapsed enamjaolt teinud ise. Sellegipoolest saab järeldada, et valiku otsustamise juures on saanud oluliseks mõjutajateks sõbrad koolist ning sõbrad ja kasvatajad asenduskodust. Paremini minnakse sellistesse huvialaringidesse, kus sõbrad on juba ees.

Uurimistöö kinnitas Maslow (1954) teooriat, mille järgi on oluline lapsele kuuluvusvajadus ja tunnustusvajadus. Laps tahab kuhugi kuuluda, meeldida teistele, saada heakskiitu, olla kompetentne ja saavutada midagi. Kooli astuva lapse enesehinnangut mõjutab oluliselt võimalus ennast teistega võrrelda, õpetajatelt lähtuv hinnang, kaaslaste suhtumine, sõprade olemasolu. (Tiko 2004: 16)

Lasteombudsmanis (Lasteombudsman 2013) on õiguskantsleri kantseleis asenduskoduteenuse analüüsis välja toodud, kus asenduskodul on kohustus laste arenguvõimaluste tagamine ja huvialadega tegelemise soodustamine, samuti on oluline lapse individuaalsete võimete märkamine ja tugevdamine. Töös selgus, et asenduskodudes on loodud võimalused kõigile lastele vastavalt tema võimetele, arengule ja soovile tegeleda meeldivate ja arendavate tegevustega ja võimalusel osaleda huvialaringides. Probleemiks on, et erivajadusega lapsel pole alati võimalik huvialaringides käia ilma tugiisikuta.

Laste puhul on tähtis, et huvialaringides osalemisel on nad leidnud rohkem sõpru väljaspool asenduskodu, kellega suhelda. Lastele on väga oluline nende suhtlusringkond ja läbisaamine teiste lastega, juhendajatega. Juhendajad on positiivseks eeskujuks laste käitumise kujundamisele ja toetavad eluoskuste arendamisel. Lapsed on saanud huvialaringides osalemisel juurde oskusi käelistes tegevustes, ajaplaneerimise oskust, suhtlemisoskust, meeskonnatöö oskust jpm.

Vaba aja tegevused asenduskodus 23-st vastanust, mida vastati kõige rohkem sageli: televiisori vaatamine vastas 15 last, kuulam raadiot, muusikat vastas 13 last, räägin, mängin telefoniga vastas 12 last. Vähem tegeleti käsitööga, joonistamisega, lugemisega.

Tegevused, mida lapsed meelsasti teevad asenduskodu väliselt, on: kõige rohkem 18 korda vastati, et sõidan jalgrattaga, millele vastasid nii poisid kui tüdrukud, 16 korda vastati, et käivad ujumas ja 13 korda vastati, et mängivad pallimänge õues ja osalevad laagrites.

Uurimustulemustest selgus, et lastel polnud suuri soove, ettepanekuid, millega võiks veel vabal ajal tegeleda. Vastanutest pool olid rahul vaba aja veetmise tegevustega ja teine pool osaliselt rahul. Osaliselt rahul vastajad enamjaolt ei osanud tuua välja põhjust, miks nii arvavad, mõned vastused olid: „ ... *et kuna lõhutakse asju ja ei saa uusi, ...ei saa õhtuti filme vaadata, ...mõnikord on igav*“. Katkiste asjade ostmiseks ei pruugi alati olla ressursse ja õhtuste filmide vaatamine tuleb kasvatajaga kokkuleppida ja otsustatakse kas film on sobiv õhtul vaatamiseks.

Uurimuses on toodud välja erinevaid põhjuseid, miks varem osaletud huvialaringidest on loobunud. Mitteosalemise põhjusteks on enamjaolt tervise probleemid, soov rohkem olla sõpradega, huvialaringi vahetus, konfliktid, juhendaja vahetus, hinnete pärast, huvialaring asub liiga kaugel. Kõige rohkem toodi välja, et pole aega ja ei viitsi. Pole aega vastasid lapsed, kes osalevad mitmetes huvialaringides ja selletõttu on teinud valikud.

Huvialaringis mitteosalejate vanus on peamiselt 15–17 aastat, kelleks on enamjaolt poisid. Valga asenduskodu kuus last ja Taheva asenduskodu kaks last, kes varem osalesid huvialaringides, ei osale enam üheski ringis ja kaks last (mõlemast asenduskodust üks laps) on raske puudega, kes ei ole osalenud varem huvialaringides ja ei osale ka praegu. Samas vastasid lapsed, et võtavad sageli osa asenduskodu vaba aja üritustest, ekskursioonidest, laagritest. Seega uurimuses selgus, et kui laps ei osale huvialaringides, siis selle võrra on ta aktiivsem tegutsema vaba aja muudes tegevustes ja võtab osa asenduskodudes pakutavatest üritustest, ekskursioonidest, laagritest.

Asenduskodu juhatajad ja kasvatajad on positiivsena välja toonud, et huvialaringides osalemine on lastele igati arendav tegevus, mis arendab laste kohusetunnet, vastutustunnet ja annab oskuse oma aega planeerida. Samuti toodi välja, et lapsed

võtavad osa aktiivselt pakutavatest ringidest, erinevatest vaba aja tegevustest ja linna-, valla- ja küla ühisüritustest.

Mitmes huvialaringis osaleva lapse puhul tuleb jälgida, et õppeedukus ei langeks, kuna kooliskäivale lapsele on õppimine kõige tähtsam tegevus. Probleemiks saab pidada kasvatajate sõnul huvi vähenemine vaba aja tegevuste ja huvialaringidest osa võtmisel, eriti poiste puhul alates vanusest 14 aastat.

Asenduskodu juhatajate ja kasvatajate arvamus on, et huvialaringide valikud Valga linnas ja Taheva vallas on enamjaolt piisavalt, poistele võiks olla rohkem tehnikaringe. Üheselt toodi välja, et asenduskodudes on loodud erinevaid võimalusi vaba aja veetmiseks.

Probleemiks saab tuua piiratud ressursid spordivahendite remondiks ja uute ostuks. Samuti toodi välja ettepanekud vaba aja ja huvitegevuse parendamiseks – leiti, et huvialaringid võiksid olla riigi finantseeritavad ja erivajadustega lastele oleks seeläbi loodud paremad võimalused huvialaringides osalemiseks.

Eelnevast lähtudes teeb autor järgnevad ettepanekud vaba aja ja huvitegevuse tegelemise parendamiseks Valga asenduskodus ja Taheva asenduskodus:

- laste huvialaringides osalemiseks puuduv raha taotleda sponsoritelt ning lapse elukohajärgselt kohalikult omavalitsuselt;
- taotleda soodustusi huvialaringide pakkujatelt;
- selgitada välja nende laste huvid, kes ei osale huvialaringides või on neist loobunud. Motiveerida lapsi huvitegevuses osalema;
- koostöös omavalitsusega leida erivajadustega lapsele tugiisik, kes abistaks huvialaringides osalemisel;
- asenduskodudes võiks käia kaks korda nädalas huvijuht (võib olla vabatahtlik), kes tegeleks laste vaba aja sisustamisega.

Huvialaringides osamine peaks olema kõikidele lastele, ka erivajadustega lastele kättesaadav, takistuseks ei tohiks saada ka rahalised vahendid. Huvialaringides

osalemine on asenduskodu lapsele üheks võimaluseks kergemini integreeruda tavaühiskonda ja tunda ennast rohkem kaosatuna. Asenduskodul on lapse sotsialiseerumisel ühiskonda täita esmane ja tähtis roll – kui esmane kasvukeskkond suudab lapsele pakkuda turvalisust, kiindumust ja armastust, siis on lapsel iseseisvas elus kergem jõuda oma kõrgemate soovide rahuldamiseni.

KOKKUVÕTE

Asenduskodude eesmärgiks on vanemlike hoolitsuseta lastele pakkuda võimalikult turvalist ja kodulähedast kasvukeskkonda. Kõikidele lastele on Eestis õigusaktide alusel loodud võrdsed kohtlemise põhimõtted, millest tulenevalt on asenduskodus elavatel lastel võrdsed valikuvõimalused vaba aja veetmiseks ja huvialaringides osalemiseks.

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalused Valga Lastekodu Kurepesa ja SA Taheva Sanatooriumi asenduskodu näitel. Õiguskantsleri külaskäikudest asenduskodudesse on välja toodud, et laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalused on piiratud rahalise vahendite vähesusega ning samuti on kulukad puudega laste huvitegevus.

Töös otsiti vastuseid, millised on noorte vaba aja veetmise ja huvitegevuse võimalused asenduskodudes, milliseid tegevusi lapsed olulisteks peavad ja millised on mitteosalemise põhjused huvialaringides ja teistes vaba aja tegevustes.

Töö uurimismaterjali kogumiseks ja analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset meetodit. Andmete kogumise meetodina kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mis viidi läbi 23es asenduskodus ööpäevaringselt elava lapsega ja kirjalikult vastas küsimustele 4 eksperti.

Uurimisandmete analüüsist selgus, et asenduskodudes on osaliselt loodud võimalused ja tingimused igale lapsele vastavalt tema arengule, võimetele ja huvidele veeta vaba aega meeldivate tegevustega ja osaleda erinevates huvialaringides. Laste arvamuste ja soovidega huvialaringide valikul on asenduskodudes arvestatud. Erivajadustega laste

puhul on suunajaks kasvataja, kes vastavalt lapse arengule ja võimetele suunab lapse huvialaringide ja vaba aja tegevusi.

Asenduskodudes on lastele võimaldatud tegeleda erinevate vaba aja veetmise tegevustega, on olemas sportimisvõimalused, tegeleda käeliste tegevustega, joonistada, lugeda, mängida lauamänge jne. Vaba aja tegevused asenduskodus, mida tehakse sageli, on televiisori vaatamine; telefoniga mängimine, rääkimine; raadio, muusika kuulamine. Vähem tegeleti käsitööga, joonistamisega, lugemisega.

Asenduskodudes korraldatakse asenduskodu väliselt erinevaid laagreid, üritusi, ekskursioone. On välja kujunenud traditsioonid, mida tähistatakse koos.

Uurimuses toodi välja kümme huvialaringi, kus lapsed osalevad. Valga asenduskodu populaarsem huvialaring poiste puhul on tehnikaring, tüdrukute puhul on ehetering, järgnevalt on lasketreening, tantsuring, ujumistreening, ratsutamine, kergejõustik ja muusikakool. Taheva asenduskodu lapsed osalevad puutõringis, tantsuringis ja kunstiringis. Huvialaringides osalejatest on aktiivsemad tüdrukud, vastanutest kaheksa ja viis on poisid.

Tegevused, millega lapsed tegelevad asenduskodu väliselt kõige rohkem, selgus vastustest, et sõidan jalgrattaga, millele vastasid nii poisid kui tüdrukud, järgnevalt, et käiakse ujumas. Samuti mängivad lapsed pallimänge õues ja meelsasti osalevad erinevates suvelaagrites, ekskursioonidel, üritustel.

Uurimistulemustest selgus, et lastel polnud suuri soove ja ettepanekuid, millega võiks veel vabal ajal tegeleda, milleks pole siiani võimalusi loodud. 23-st vastanust 11 last olid rahul vaba aja veetmise võimalustega ja 11 last osaliselt rahul.

Mitteosalemise põhjused huvialaringides on erinevad, kõige rohkem mainiti: ajapuudus ja mitte viitsimine. On lapsi, kes osalevad mitmetes huvialaringides, mistõttu tuli teha valikud ja loobuda mõnest huvialaringist, kuna õppimiseks jäi aega väheseks.

Probleemina on spetsialistide poolt välja toodud 14–17aastaste poiste huvi vähenemist vaba aja tegevuste ja huvialaringidest osa võtmisel. Lastest vastustest selgus, et kui laps ei

osale huvialaringides, siis sellevõrra on ta aktiivsem tegutsema vaba aja muudes tegevustes ja võtab osa asenduskodudes pakutavatest üritustes, ekskursioonidest, laagritest.

Uurimistöös selgus, et erivajadustega laste puhul on takistuseks ressursside puudus, mille tõttu pole kõigil erivajadustega lastel võimalik osaleda huvialaringides. Samas asenduskodu töötajad suunavad asenduskodus erivajadustega laste tegevusi vastavalt nende arengule ja võimetele ning lapsi kaasatakse erinevatele üritustele, matkadele, koosviibimistele, ekskursioonidele.

Lastele on oluline vaba aeg ja tegeleda vabal ajal meeldivate ja arendavate tegevustega. Huvialaringide, huvikoolide ja muude vaba aja arendavate tegevuste kaudu omandavad lapsed oskusi, mis annavad asenduskodust lahkudes kaasa sotsiaalset, füüsilist, vaimset ning emotsionaalset valmisolekut. Asenduskodu toetava kasvukeskkonnana annab lapsele põhja, mis tagab toimetuleku täiskasvanu eas.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Bruskas, D.** (2008). Children in Foster Care: a Vulnerable Population at Risk. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*. Vol. 21, No. 2, pp. 70–77. [http://www.alumniocare.org/assets/files/jcap_134.pdf] 15.11.2013.
2. Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. Vastu võetud 08. 06. 1992. aastal. – Riigi Teataja I osa, 1992, nr 28, art 370.
3. Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28. 06. 1992. aastal. – Riigi Teataja 1992, nr 26, art 349.
4. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. Vastu võetud 03.05.1996. aastal – Riigi Teataja II osa, 2000, nr 15, art 93.
5. Hargla kool. [<http://www.hargla.edu.ee/index.php/huvitegevus/ringid>] 21.01.2014.
6. Hargla Maakultuurimaja. [<http://www.rahvakultuur.ee/?&v=185&o=391>] 21.01.2014.
7. Heaolu mõiste käsitletud. [<http://221484.edicypages.com/tooted>] 18.01.2014.
8. Huvitegevuse- ja hariduse kompenseerimise kord. Vastu võetud 26. septembril 2012 aastal nr 15 – Riigi Teataja IV osa, 12.10.2012, nr 75.
9. **Hart, R., Petren, A.** Õigus mängule. Laste õigused. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamine praktikas. Vastutav toimetaja Pedak P. Viljandi: OÜ Print Best Trükikoda, 2005.
10. Jaanikese Jahinduse OÜ. Jaanikese lasketiir. [<http://valgamaa.kaitseliit.ee/et/kelli-lasketiir>] 18.05.2014.

11. **Järve, M.** Sugupool ja vaba aeg: ressursid ja tegelik kasutamine. Teel tasakaalustatud ühiskonda. Naised ja mehed Eestis. Vastutavad toimetajad: P. Maimik, K. Mänd, Ü. – M. Papp. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. ÜRO Arenguprogramm. Tallinn, 2000, lk 21. [<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/3881/1/Sotsiaalministeerium2000.pdf>] 17.12.2013.
12. **Järve, M.** Vaba aeg ja kultuuritarbimine. – Valikud ja võimalused. Argielu Eestis aastatel 1993– 2003. Vastutav toimetaja L. Hansson. Tartu: OÜ Vali Press, 2004, lk 144.
13. **Kidron, A.** Elustiil ja heaolu. Eluviis, tegevusstiilid ja subjektiivne heaolu. Tallinn: Paar, 2007, lk 179.
14. **Klefbeck, J., Ogden, T.** Laps ja võrgustikutöö. Tallinn: Oü Greif, 2001, lk. 31– 64
15. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. Vastu võetud 29.05.2008 nr 87. – Riigi Teataja I, 2008, nr 23, art 152.
16. **Korp, E., Rääk, R.** Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. Käsiraamat. Tallinn: Ortwill, 2004, 91, lk 11–14.
17. **Korp, E.** Võrgustikutöö võimalused lapse aitamisel. Laps - elu, probleemid ja lahendused. Vastutav toimetaja: E. Korp. Tallinn: Dispak, 2002, lk. 45–46.
18. **Kõrgesaar, J.** Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002, lk 14.
19. **Laane, K.** 2012. Sisevaade asenduskodus kasvanud laste koolikogemusse. – Sotsiaaltöö nr 5, lk 23–29.
20. **Laane, E., Laane K.** Teavet probleemkäitumiste ennetustööks. Tallinn, 1999, lk 30–66.
21. **Laherand, M.** Kalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk, 2008.
22. Lapse õiguste konventsioon. Vastu võetud 26.09.1991. aastal. – Riigi Teataja 1996, nr 16, art 56.
23. Laste õigused ja kohustused. Lasteombudsman. [<http://lasteombudsman.ee/et/laps/lapse-oiigused-ja-kohustused>] 18.03.2014.
24. Laste ja perede arengukava 2012–2020. Sotsiaalministeerium. Tallinn, 2011. [https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/202_Laste%20ja%20perede%2

- Oarengukava%202012-2020%20ja%20rakendusplaan%202012-2015_p%F5hidokument.pdf] 19.03.2014.
25. Lasteombudsman. Asenduskoduteenuse analüüs. Õiguskantsleri Kantselei laste õiguste osakond. Tallinn, 2013, lk 9–26. [http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/asenduskoduteenuse_analuus.pdf] 15.11.2013.
 26. Lastekaitse Liit. Lapse õiguste konventsioon. [http://www.lastekaitseliit.ee/lapseõigused/lapse-oigused/lapse-oiguste-konventsioon/] 15.11.2013.
 27. Lastekodude põhimääruse kinnitamine. Vastu võetud 14.02.1996.a. nr 4. [https://www.riigiteataja.ee/akt/22599] 27.02.2014.a.
 28. **Leppiman, A.** Sotsiaalse sugupoole kujunemisest. Laps – elu, probleemid ja lahendused. Vastutav toimetaja: E. Korp. Tallinn: Dispak, 2002, lk 26.
 29. **Maslow, A.** Motivatsioon ja isiksus. Toimetaja: Toomas Niit. Tallinn: OÜ Mantra Kirjastus, 2007, lk 87.
 30. **Medar, M., Medar, E.** Riigi ja kohalike omavalitsuste poolt rahastatavad sotsiaaltoetused ja -teenused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 227–228.
 31. Noorsootöö seadus. Vastu võetud 17.06.2010.a. – Riigi Teataja I osa, 2010, nr 44, art 262. [https://www.riigiteataja.ee/akt/13340694] 18.02.2014.
 32. **Nugin, K.** Kodu kui kasvukeskkond. – Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat. Vastutav toimetaja: L. Kivi, H. Sarapuu. Tartu: AS Atlex, 2005, lk 117.
 33. **Pedak, P.** Laste õigused. ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamine praktikas. Tallinn: OÜ Print Best Trükikoda, 2005, lk 5.
 34. **Peterson, T.** Tallinna laste turvakeskuse Lilleküla osakonna klientuuri analüüs ja laste abistamise võimalused aastatel 2003–2007. Vastutav toimetaja: Korp, E., Tulva, T. Tallinna laste turvakeskus Eesti sotsiaalmaastikul. Artiklite kogumik. Tallinn: OÜ Print Best, 2007, lk 35.
 35. Perekonnaseadus. Vastu võetud 12.10.1994. aastal. – Riigi Teataja I osa, 1994, nr 75, art 1326.
 36. Preventing Child Maltreatment: a guide to taking action and generating evidence (2006). World Health Organization. [http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf] 12.02.2014.

37. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Vastu võetud 09.06.2010. a. – Riigi Teataja I osa, 2010, nr 41, art 240.
38. Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. Vastu võetud 27.01.1999. aastal. – Riigi Teataja I osa, 1999, nr 16, art 273.
39. RHK-10 Psüühika- ja käitumishäired – kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised. [<http://www.kliinikum.ee/psyhiaatriakliinik/lisad/ravi/rhk/rhk10-fr17.htm>] 04.03.2014.
40. SA Taheva Sanatoorium. [<http://www.sats.ee/>] 10.02.2014.
41. **Saarits, Ü.** Kasvamine ja kasvatus. – Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat. Vastutav toimetaja: Kivi L., Sarapuu H. Tartu: AS Atlex, 2005, lk 112.
42. Sotsiaalministeerium. (2013) Asendushooldus. [<http://www.sm.ee/tegevus/sotsiaalhoolekanne/riigi-rahastatavad-teenused/asendushooldus.html>] 12.11.2013.
43. Sotsiaalhoolekande seadus. Vastu võetud Riigikogus 8. veebruaril 1995. aastal. – Riigi Teataja I osa, 1995, nr 21, art 323.
44. Sotsiaalhoolekande seaduse ja sellest tulenevalt teiste seaduste muutmise seadus. Vastu võetud 15.11.2006. aastal. – Riigi Teataja I osa, 2006, nr 55, art 405.
45. Taheva vald. [<http://www.taheva.ee/>] 21.01.2014.
46. **Tamm, A.** Kuidas aidata kaasa vastutustundliku lapsevanema kujunemisele. Vanema vastutus versus riigi vastutus. Vastutav toimetaja Tulva, T. Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn, 2006, lk 42.
47. **Tiko, A.** Kodu, kool ja õpilaskodu sotsiaalökoloogilises perspektiivis. Vastutav toimetaja Tulva, T. Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused. Teadusartikli kogumik. Tallinn: AS Rebellis, 2004, lk.12–16.
48. **Tulva, T.** Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud: Artiklite kogumik. Tallinn: OÜ Print Best Trükikoda, 2006, lk 8–42.
49. **Turk, P.** Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks. Uuringuraport. Poliitikauuringute keskus Praxis. Tallinn, 2011, lk 8.

- [http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too_ja_Sotsiaalpoliitika/Asenduskode_uuring.pdf] 16.11.2013.
50. **Traat, U.** 2008. Laste kehaline karistamine ja hälbivus. [http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/7_82008/7-11.pdf] 15.11.2013.
51. **Vadi, M.** Organisatsioonikäitumine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004, lk 92.
52. **Vaher, A.** Koolikiusamine. Laste käitumishäired. Laps, elu, probleemid ja lahendused. Tallinn: 2002, lk 97.
53. Vaimne alaareng. [<http://www.kliinikum.ee/psyhhiaatriakliinik/lisad/ravi/RHK/F7.htm>] 18.12.2013.
54. Valga Kultuuri- ja Huvialakeskus [<http://www.valgakultuurikeskus.ee/huviharidus/huviharidusest/>] 21.01.2014.
55. Valga Muusikakool. [<http://www.valgamuusikakool.ee/>] 21.01.2014.
56. Valga Avatud Noortekeskus. [<http://www.tankla.net/noortekas/noortekad/1651-valga-noortekeskus>] 21.01.2014.
57. Valga Põhikool. [<http://www.valgapk.edu.ee/opilasele/huviringid/>] 21.01.2014.
58. Valga Keskstaadion. [http://www.ekjl.ee/kasulik_info/spordibaasid/valga-keskstaadion-18] 21.01.2014.
59. Valga Spordihall [<http://www.valgasport.ee/spordihall/tutvustus>] 21.01.2014.
60. Valga Lastekodu Kurepesa. [<http://www.valgalastekodu.ee/>] 10.02.2014.
61. **Wieland, S., Riis, M.** 2012. Varajase lapse trauma ja võimalused lapse abistamiseks. – Sotsiaaltöö nr 5, lk 36–40.
62. ÜRO lapse õiguste konventsiooni aruanne. [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/sotsiaalharta/LOK_1__56.pdf] 16.04.2014.

LISAD

Lisa 1. Küsimused noorele: osalemine huvialaringides.

Üldandmed

Sugu:

- Mees
- Naine

Vanus:

.....

Klass, kool:

.....

1. Millis(t)es huvialaringi(de)s osalete? Täpsusta!

- Ei osale kuskil
- Sport.....
- Käsitöö/tehnika.....
- Muusika.....
- Muu.....

1. Kus eelpool nimetatud huvitegevusring toimub? Täpsusta!

- Valgas
- Tahevas
- Mujal.....

- Kui mujal, kuidas on võimaldatud käia huvialaringis?

2. Mitu korda nädalas osalete huvialaringides?

- 1 kord
- 2 korda
- 3 korda

Lisa 1 järg

- 4 korda
- 3. Kui pikka aega olete huvialaringi(de)s käinud?
 - 1-3 kuud
 - 4-6 kuud
 - 7-9 kuud
 - 10-12 kuud
 - 1 aasta ja kauem
 - Muu.....
- 4. Kuidas olete rahul huviringi(de)ga?
 - Olen rahul
 - Pole rahul
 - Üldiselt rahul
 - Kui pole rahul või üldiselt rahul, millised on põhjused?
- 5. Millised oskused on Teil oma huvialaga tegeledes arenenud?
- 6. Millistes huvialaringides olete varem osalenud?
- 7. Miks loobusite nendest huvialaringidest?
- 8. Millisesse huvialaringi tahaksite veel minna?
- 9. Mis seda siiani on takistanud, täpsusta?
 - Aega ei ole
 - Huviringi(de) toimumisajad ei sobi
 - Huviring(id) ei toimu Tahevas, Valgas
 - Muu.....
- 10. Kas Teie arvamuse ja sooviga huvialaringi(de) valiku(te)s on arvestatud?
 - On arvestatud
 - Ei ole arvestatu
 - Kui ei ole arvestatud, mis on selle põhjuseks?
- 11. Mis või kes on on mõjutanud tegelema just selle (nende) huviala(de)ga?
 - Ise soovisin, sest mind huvitab
 - Sõbrad, tuttavad kutsusid
 - Asenduskodu töötajad soovitasid
 - Muu.....

Lisa 1 järg

12. Kust olete saanud infot võimaluste kohta kodukohas vaba aja veetmiseks ja huvialaringides osalemiseks?

- Internet
- Noortekeskused
- Asenduskodu töötajad
- Sõbrad

Lisa 2. Küsimused noorele: tegevused vaba aja sisustamiseks.

1. Milliseid tegevusi meelsasti teete asenduskodu siseselt oma vaba aja sisustamiseks:

A. Teen koduseid majapidamistöid

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

B. Vaatan vabal ajal televiisorit, vaatan filme

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

C. Räägin, mängin telefoniga

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

D. Kuulan muusikat, raadiot

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

E. Olen tegevusetult, puhkan

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

F. Loen raamatuid, ajakirju

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

Lisa 2 järg

G. Tegelen kunstiga (joonistan)

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

H. Tegelen käsitööga, käeliste tegevustega

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

I. Muu.....

2. Milliseid tegevusi meelsasti teete asenduskodu väliselt oma vaba aja sisustamiseks?

- Käin kinos
- Käin vaatamas spordivõistlusi
- Käin raamatukogus
- Osalen laagrites
- Sõidan rattaga
- Käin ujumas
- Pallimängud
- Muu.....

3. Kas on midagi, millega sooviksite vabal ajal tegeleda, aga milleks ei ole võimalust?

4. Mis takistab sul vaba aega huvitavalt veeta?

5. Kas võtate osa asenduskodu vaba aja üritustest, ekskursioonidest, laagritest?

- Sageli
- Mõnikord
- Väga harva
- Üldse mitte

6. Kas olete rahul vaba aja veetmise võimalustega asendukodus, põhjenda?

- Väga rahul
- Osaliselt rahul
- Üldse pole rahul

Lisa 3. Küsimused asenduskodu töötajatele, juhatajatele.

Olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži 4. kursuse tudeng Leila Mikk ja teen uurimistööd asenduskodu laste huvitegevuse ja vaba aja veetmise võimalustest asenduskodus. Intervjuude salvestamiseks ja lastega vestlemiseks palun asenduskodu juhataja nõusolekut. Küsimustik on anonüümne ja andmeid ei seota isikutega.

Allkiri:

Kuupäev:

Üldandmed

Ametinimetus

Kaua olete töötanud eelpool nimetatud ametikohal?

1. Kuidas hindate laste arengut huviringi(de)s osalemisel?
 - Kui positiivselt, siis milles väljendub?
 - Kui negatiivselt, siis milles väljendub?
2. Kas lastele meeldib käia huviringi(de)s ja võtta osa vaba aja ettevõtmistest, üritustest?
 - Kui ei meeldi, millised on laste põhjendused mitteosalemiseks?
3. Kas lastele on huviringide kohta info kättesaadav?
 - Jah
 - Ei
 - Osaliselt
 - Üldse mitte
4. Kas Valga linnas, Tahevas vallas on Teie arvates piisavalt huvialaringe ja vaba aja veetmise võimalusi?
 - Kui ei, siis millistest huvialaringidest ja vaba aja veetmise võimalustest tuntakse kõige enam puudust?
5. Kas võimalused asenduskodus vaba aja veetmiseks ja huvitegevusringides osalemiseks on loodud?
 - Kui ei, siis millised on takistused?
 - Millised on võimalikud lahendused?
 - Ettepanekud ja ootused tulevikus vaba aja ja huvitegevusega tegelemise võimaluste parandamiseks?

SUMMARY

HOBBY GROUPS AND OTHER LEISURE TIME ACTIVITIES IN REPLACEMENT HOMES, BASED ON THE EXAMPLES OF TWO REPLACEMENT HOMES

Leila Mikk

The topic of the thesis is 'Hobby groups and other leisure time activities in replacement homes, based on the examples of two replacement homes'. The possibility to spend free time and participate in hobby groups in replacement homes and outside are essential for the child's development, widening the horizon, choosing a job in future, expressing his/her energy positively etc. Hobby groups are one possibility to help children integrate into society and feel more involved.

In the spring of 2013 the analysis of replacement home service was worked out in the office of the Chancellor of Justice. After visiting replacement homes, the Chancellor has pointed out that there are limited finances for children's free time activities and hobby groups, especially for disabled children. That is the reason why replacement homes cannot offer children activities they need for development.

23 children, aged 7–17, who live in an replacement home round-the -clock and four professionals took part in the survey. The aim of the paper is to find out the possibilities to spend free time and take part in hobby groups on the example of the Valga Kurepesa Orphanage and the SA Taheva Sanatorium replacement home. I have the intention to follow, investigate and analyse the willingness and possibilities of children in an replacement home to take part in hobby groups and spend free time both in the

institution and outside. Finally, I would like to point out the reasons why children do not take part in hobby groups and free time activities.

According to the aims of the paper, the following research questions have been raised.

- What are young people's possibilities to spend free time in a replacement home?
- What kind of free time activities do children in a replacement home consider essential?
- What are the main reasons why children in a replacement home do not take part in hobby groups and other free time activities?

The research concluded:

- The Valga Kurepesa orphanage and the SA Taheva Sanatorium replacement home try to offer children as many possibilities as they can to spend free time with pleasant activities and take part in different hobby groups.
- The most popular hobby group in the Valga Kurepesa orphanage is the technology club for boys and jewellery making club for girls, followed by the shooting gallery, dance club, swimming club, riding, athletics and music school.
- Children in the SA Taheva Sanatorium replacement home participate in the wood processing club, dance club and art club.
- Children often watch TV, speak and play on the phone, listen to the radio and music. They practised handwork, drawing and reading less.
- The activities children do outside the replacement home are riding a bike and swimming. Children also play ball games outside and take part in different summer camps, go on excursions and participate in events.
- The reasons for not taking part in hobby groups are different (health problems, conflict, lack of interest), the most popular answer was: I have no time and I do not feel like doing it. The problem is also the age, especially boys lose interest at age 15-17.
- Ten children from the Valga Kurepesa orphanage do not take part in hobby groups. Four of them are severely disabled. Two children out of three in the SA Taheva

Sanatorium replacement home are with special needs (severe disability, mobility problem).

- According to experts, the problem is limited finances to mend sports equipment and spend free time. That is why children with special needs cannot always take part in hobby groups.

According to the results, the author makes the following suggestions to improve free time activities in the Valga Kurepesa orphanage and in the SA Taheva Sanatorium replacement home:

- ask sponsors and local authorities to help to finance children's hobby groups.
- apply for discounts from hobby group organisers;
- find out these children's interests who do not take part in hobby groups or have given up. Motivate children to participate in hobby groups;
- in co-operation with local authorities find a support person for children with special needs who would help in attending hobby groups;
- a director of extracurricular activities could go to replacement homes twice a week and help children spend free time.

All children, including the ones with special needs could have the possibility to attend hobby groups, finances should not be a problem. Taking part in hobby groups helps children integrate into society better and feel more involved. A replacement home has an important role in helping the child socialize into society – if the primary growth environment offers the child security, affection and love, then the child has more chance to reach his/her aims in independent life.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Leila Mikk

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„ASENDUSKODUS LASTE HUVITEGEVUSE JA VABA AJA VEETMISE VÕIMALUSTEST KAHE ASENDUSKODU NÄITEL“, mille juhendaja on Anne Rähn.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

1. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

2. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **19.05.2014.**